

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Jevšek

**VLOGA PREDSEDNIKA V TREH IZBRANIH DRŽAVAH:
PRIMER HRVAŠKE, ROMUNIJE IN ČEŠKE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Jevšek

Mentor: doc. dr. Vladimir Prebilič

**VLOGA PREDSEDNIKA V TREH IZBRANIH DRŽAVAH:
PRIMER HRVAŠKE, ROMUNIJE IN ČEŠKE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

VLOGA PREDSEDNIKA V TREH IZBRANIH DRŽAVAH: PRIMER HRVAŠKE, ROMUNIJE IN ČEŠKE

Čas konec osemdesetih in začetek devetdesetih let prejšnjega stoletja je v srednji in vzhodni Evropi zaznamovan kot velika prelomnica v novejši zgodovini. To obdobje je zaznamovano s prekinitvijo komunistične in realsocialistične tradicije in s sprejemanjem novih demokratičnih prvin. Države srednje in vzhodne Evrope tako nosijo ime »nove demokracije«, ker so z ustavo spremenile in na novo oblikovale politični sistem. S tem so tudi ključni nosilci oblasti dobili nove pristojnosti in položaj. Diplomsko delo se ukvarja s temeljnimi spremembami, ki so se v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja zgodile v političnih sistemih Hrvaške, Romunije in Češke. Politične spremembe in transformacije se nanašajo na institucije oblasti, ki so dobile nov pomen, funkcije, dolžnosti in pristojnosti. Institucije oblasti zajemajo ustavno vlogo šefa države in vlade. Kakšen položaj in vlogo so ustave teh držav namenile predsedniku države? Kakšna so postala razmerja med predsednikom in vlado in kdo je postal nosilec izvršilne oblasti? To so vprašanja, ki so me vodila skozi diplomsko delo.

KLJUČNE BESEDE: prehod, sistem, predsednik, Hrvaška, Češka, Romunija

THE ROLE OF A HEAD OF STATE IN THREE CHOSEN STATES: THE CASE OF CROATIA, ROMANIA AND CZECH REPUBLIC

The period of the end of the eighties and the beginning of the nineties of the past century is marked as a turning point in modern history of Central and Eastern Europe. This period is marked by the end of communist and real-socialist tradition and by the adoption of new democratic elements. Countries of Central and Eastern Europe are thus called »new democracies«, because they transformed their political systems by adopting constitution. By that the key holders of authority also obtained new powers and position. The final thesis discusses the fundamental changes that occurred in the last two decades of the past century in the political systems of Croatia, Romania and Czech Republic. Political changes and transformations relate to the institutions of authority, that obtained new significance, functions, duties and competence. Institutions of authority include the constitutional role of a head of state and government. What kind of position and role the constitutions of these countries assigned to the president of state? What is the relation between the president and the government, and who became the carrier of executive power? These are the questions that are addressed in the final thesis.

KEY WORDS: transition, system, president, Croatia, Romania, Czech Republik

1. UVOD	6
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	7
2.1 NAMEN IN CILJ ANALIZE.....	7
2.2 HIPOTEZE.....	8
2.3 STRUKTURA ANALIZE IN UPORABLJENE METODE.....	8
2.4 TEMELJNI POJMI	9
2.4.1 NAČELO ENOTNOSTI OBLASTI	10
2.4.2 NAČELO DELITVE OBLASTI.....	11
2.4.2.1 <i>PARLAMENTARNI SISTEM</i>	11
2.4.2.2 <i>PREDSEDNIŠKI SISTEM</i>	13
2.4.2.3 <i>PARLAMENTARNO-PREDSEDNIŠKI, POLPREDSEDNIŠKI SISTEM</i> ..	15
2.4.3 DEMOKRATIČNI PREHOD	17
2.4.3.1 <i>DEMOKRATIČNI PREHOD NA HRVAŠKEM, V ROMUNIJI IN NA</i> <i>ČEŠKEM</i>	19
3. HRVAŠKA	23
3.1 VLOGA IN POLOŽAJ PREDSEDNIKA.....	24
3.2 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA HRVAŠKE ..	25
3.3 VLADA REPUBLIKE HRVAŠKE	30
3.4 BISTVENE ZNAČILNOSTI RAZMERIJ V HRVAŠKEM POLITIČNEM SISTEMU.....	32
4. ROMUNIJA	35
4.1 VLOGA IN POLOŽAJ PREDSEDNIKA.....	36
4.2 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA ROMUNIJE.	37
4.3 VLADA ROMUNIJE.....	41
4.4 BISTVENE ZNAČILNOSTI REZMERIJ V ROMUNSKEM POLITIČNEM SISTEMU.....	43
5. ČEŠKA	46
5.1 VLOGA IN POLOŽAJ PREDSEDNIKA.....	47
5.2 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA ČEŠKE	48
5.3 VLADA REPUBLIKE ČEŠKE	51
5.4 BISTVENE ZNAČILNOSTI RAZMERIJ V ČEŠKEM POLITIČNEM SISTEMU	53
6. VERIFIKACIJA HIPOTEZ	55
7. SKLEP	62
8. LITERATURA	65

SEZNAM KRATIC

BDP – Bruto domaći proizvod

DKR – Demokratska koalicija Romunije

EU – Evropska unija

HDZ – Hrvatska demokratska skupnost

HSS – Hrvatska ljudska stranka

SDP – Socialdemokratska partija

SFRJ – Socijalistična federativna republika Jugoslavije

NATO – North Atlantic Treaty Organization

NOF – Narodna oslobodilna front

1. UVOD

V začetku 21. stoletja srednjo in vzhodno Evropo označujemo s procesi, kot so demokratizacija, integracija in globalizacija. S procesom demokratizacije je prišlo do formalne uvedbe večstrankarskih političnih sistemov, izvedbe večstrankarskih in svobodnih volitev, preobrazbe civilne družbe, poudarjanja človekovih pravic ter prizadevanj in zahtev za neodvisnost medijev. Integracijski procesi potekajo v smer priključitve srednjih in vzhodnoevropskih držav k Evropski uniji in NATU. V okviru tega nastaja vse večja povezanost med državami. Globalizacija se na tem prostoru kaže kot skupnost suverenih držav, ki delujejo kot celota. Vpliv mednarodnih dejavnikov je izrazito narasel v zadnjih desetletjih s procesi, ki se v splošnem pokrivajo s pojmom globalizacija. Pri tem gre za intenziviranje medsebojne prepletenosti in odvisnosti sveta, ki zajema vsa področja družbenega življenja, tako da se tako materialni kot duhovni resursi pretakajo hitreje in svobodneje kot v preteklosti (Tomšič, 2003: 39).

Za te procese so pomembni različni dogodki in dejavniki, od zgodovinskih (tradicija, narava političnega sistema), ekonomskih (gospodarska razvitost) do družbeno-civilnih (politična kultura, vloga medijev, razvitost človekovih pravic). Te procese v srednji in vzhodni Evropi uvrščamo v konec osemdesetih in začetek devetdesetih let 20. stoletja. To obdobje je zaznamovano z zgodovinsko prelomnico razkroja socialističnih političnih sistemov (Lajh, 2002). Čeprav se je prekinitev s socialistično tradicijo od države do države razlikovala, »je prevladalo splošno mnenje, da je bil eden najpomembnejših trendov zgodovinskega razvoja uveljavljanje in širjenje demokracije« (Žagar, 1993). S tem je prišlo do vzpostavitve večstrankarskih političnih sistemov, ki so začeli delovati na podlagi svobodnih volitev, nastale so nove institucije, propadle so stare in se pojavili novi politični akterji.

Sledilo je obdobje prevzemanja in implementacije novih demokratičnih prvin, s katerimi so povezane prve demokratične svobodne volitve, na katerih so bili izvoljeni novi predstavniki oblasti. Sprejete so bile nove demokratične ustave s temeljnimi človekovimi pravicami. Demokratizirati se je začel tudi ekonomski sistem. Kapitalistični sistem gospodarstva je v tranziciji¹ zamenjal socialističnega. Nastopilo je obdobje prehoda in tranzicije, ki se je

---

¹ Pojem »tranzicije« bom podrobneje opredelila v naslednjem poglavju.

različno od države do države razvijalo in spreminjalo. Danes poteka obdobje, ki je dejanski pokazatelj uveljavljenih in sprejetih sprememb.

Politične spremembe in transformacije so zajele tudi institucije oblasti, ki so dobile nov pomen, funkcije, dolžnosti in pristojnosti.

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 NAMEN IN CILJ ANALIZE

Naloga bo usmerjena v preučevanje in primerjavo vloge šefa države v novih demokracijah srednje in vzhodne Evrope, in sicer na primeru Hrvaške, Češke in Romunije. Države sem izbrala glede na geografsko lego v srednji in vzhodni Evropi.

V vseh treh državah se je zgodil prelom in prekinitev s prejšnjim političnem sistemom. Prehod v večstrankarski demokratični politični sistem se je vzpostavil na podlagi novo sprejetih ustav. Prelom z dotedanjo ustavno ureditvijo se je kazal v sprejemu nove ustave ali v nujnih spremembah stare (Grad, 2001).

Cilj moje diplomske naloge bo ugotoviti, kakšen položaj so predsedniku v ustavi določile Češka, Hrvaška in Romunija po letu 1990. Preučevala bom vlogo predsednika treh držav, ki so doživele različen ustavni razvoj. *Namen* naloge je predstaviti koncept demokratičnega prehoda, vlogo predsednika in vlade v posamezni državi. Naloga bo časovno omejena na obdobje od leta 1990 do 2005.

Relevantnost naloge se kaže v pomembnosti predsednikove funkcije in vloge v današnjem času in današnjih okoliščinah. Ne gre toliko za izbiro in odločitev za »najboljši« politični sistem, temveč za politično stabilnost, ki naj se uresničuje tako v predsedniškem sistemu kot v parlamentarnem.

V povezavi s tem sem postavila naslednje *hipoteze*:

2.2 HIPOTEZE

- Demokratičen prehod in uvedba političnega pluralizma sta v vseh treh izbranih državah različno potekala in se razvijala.
- Institucija predsednika države se je v treh izbranih državah v času tranzicije in po uvedbi političnega pluralizma spremenila: pristojnosti in pooblastila predsednika Češke, Hrvaške in Romunije so se zmanjšale, okrepila pa se je pristojnost izvršilne oblasti – vlade.
- Češki, hrvaški in romunski predsednik se med seboj razlikujejo glede na pristojnosti in pooblastila, zapisana v ustavah, prav tako se v vsaki izmed treh držav razlikuje odnos med predsednikom države in izvršilno vejo oblasti – vlado (odnos med njima je v vsaki državi različen in specifičen).

2.3 STRUKTURA ANALIZE IN UPORABLJENE METODE

Naloga je razdeljena na uvod, kjer so na splošno opredeljeni tema, cilj, hipoteze, struktura in metodologija naloge. Sledilo bo poglavje, ki je namenjeno predstavitvi temeljnih teoretskih pojmov, ki so ključni za mojo nalogo. Osrednji del naloge bo sestavljen iz treh poglavij, kjer bo predstavljena posamezna država. V vsaki državi bo opredeljena ustavna vloga predsednika in njegov odnos do vlade. Predstavljena bo tudi dejanska situacija v državi. V zaključku naloge bo prikazana primerjava treh držav glede na vlogo predsednika, verifikacija hipotez ter v sklepu ugotovitve in rezultati.

Do zelenih rezultatov v nalogi si bom pomagala:

- s pregledom in analizo primarnih virov (ustava posamezne države), s katerimi bodo opisane pristojnosti in pooblastila predsednika in vlade posamezne države,
- s pregledom in analizo sekundarnih virov (knjige, članki in svetovni splet),
- s opisno metodo bodo utemeljeni ključni pojmi, pomembni za mojo analizo,
- ter primerjalno metodo, ki bo uporabljena v zaključnem delu naloge, za verifikacijo hipotez (Bučar, Šabič, Brglez, 2000: 23-36).

2.4 TEMELJNI POJMI

V začetku 90. let se je v novih demokracijah srednje in vzhodne Evrope ob sprejemanju novih ustav pojavilo vprašanje, kakšen naj bo nov politični sistem. Na to vprašanje so države odgovarjale v specifičnih okoliščinah, ki so jih pogojevali različni dogodki: revolucije, vojne in ekonomsko stanje v sleherni od njih. Po eni strani so hotele posnemati parlamentarizem, ki je značilen za večji del zahodne Evrope, po drugi strani pa so zaradi neustaljene prakse demokracije nanje vplivale prejšnje politične elite nekdanjih režimov.

V nalogi bo poudarek na vlogi predsednika in odnosu šefa države do izvršilne veje oblasti, zato je potrebno, da funkcije in pristojnosti šefa države opredelim v različnih državah in razdelitvijo med njimi.

Danes politični sistemi težijo k ravnotežju med zakonodajno, izvršilno in sodno vejo oblasti. Na podlagi odnosa med vejami oblasti politične sisteme razvrščamo na predsedniške, parlamentarne in polpredsedniške oziroma parlamentarno predsedniške, kar predstavlja klasifikacijo glede na obliko državne oblasti.

Pri klasifikaciji glede na obliko državne oblasti izhajamo iz dveh načel: načela enotnosti oblasti in načela delitve oblasti. Načeli opredeljujeta, kdo je nosilec zakonodajne, izvršilnoupravne in sodne dejavnosti, ter kakšna so razmerja med organi, ki te dejavnosti opravljajo (Kušej, 1996: 42).

2.4.1 NAČELO ENOTNOSTI OBLASTI

Za načelo enotnosti oblasti se je izrekel Rousseau, ko je v Družbeni pogodbi (1762) izročil zakonodajno oblast ljudstvu, ki ga ne more predstavljati nihče drug razen ljudstva samega. Rousseau se je opredelil za demokratično pojmovanje načela enotnosti oblasti, kjer se težišče oblasti prenaša na skupščino (Kušej, 1996, 46-47).

Po tem načelu vsa oblast izhaja iz ljudstva, ki jo izvaja bodisi neposredno bodisi po svojih izvoljenih predstavnikih v predstavniškem telesu (Grad, 1998: 46). Primer tega je skupščinski sistem. Za skupščinski sistem je značilno, da je skupščina kot nosilec zakonodajne oblasti in izvoljeno predstavniško telo ljudstva najvišji organ oblasti v razmerju do vseh državnih organov. Vse druge državne organe voli in odpoklicuje skupščina, vključno z izvršilno oblastjo, ki je skupščini neposredno podrejena (Grad, 1996: 45). V tem sistemu je vlada le nekakšen izvršilni odbor skupščine. Ne vlada niti kakšen drug državni organ naj ne bi deloval brez usmeritev in sklepov skupščine. Izvršilni organ je tako organizacijsko kot tudi funkcionalno popolnoma podrejen skupščini, saj ga skupščina voli in razrešuje in mora v celoti izvajati njeno politiko (Grad 1996: 178).

V praksi skupščinski sistem obstaja v Švici, bili pa so poskusi uveljavitve tega sistema v nekdanjih socialističnih državah. Uporabljen je bil v Sovjetski zvezi kot tudi v Jugoslaviji. Vendar pa švicarskega sistema niso prevzele druge sodobne države, ker je izrazito vezan na švicarsko demokratično tradicijo (Grad, 1998: 47).

Zvezni svet je kolegijsko izvršilno telo (7 članov), ki ga volita oba domova za 4 leta, in opravlja funkcijo kolektivnega šefa države. Pri svojem delovanju je (formalno) popolnoma podrejen skupščini kot njen izvršilni organ. Zato ne veljajo parlamentarni inštrumenti (nezaupnica, zaupnica) kot tudi ne odstop vlade (ibid. 1998).

2.4.2 NAČELO DELITVE OBLASTI

Drugo načelo, ki izhaja iz klasifikacije državne oblasti, je načelo delitve oblasti, v katerem se uveljavlja delitev oblasti med tremi vejami oblasti: zakonodajno, izvršilno in sodno. Glede na izvedbo tega načela ločimo tri vrste političnih sistemov, in sicer parlamentarnega, predsedniškega in polpredsedniškega.

Teorijo delitve oblasti je najprej idejno utemeljil John Locke v svoji »Drugi razpravi o državni vladi« (1690). Locke se je osredotočil na razmerja med zakonodajno in izvršilno oblastjo, ki morata biti druga od druge ločeni. V tem duhu je nadaljeval Montesquie v »Duhu zakonov« (1748), kjer je načelo delitve oblasti sprejel kot sredstvo proti absolutni monarhiji (Kušej, 1996: 42-43). Montesquie je najbolj jasno izoblikoval teorijo o delitvi oblasti, ki je ločil državno oblast na zakonodajno, izvršilno in sodno ter postavil zahtevo, da mora vsako od teh oblasti izvajati različna oseba in različen državni organ, ki pa je pri tem omejen po drugih organih (Grad, 1998: 170). Vse tri veje morajo med seboj sodelovati in se nadzirati po sistemu zavor in ravnotežja.

2.4.2.1 PARLAMENTARNI SISTEM

Delitev oblasti se v parlamentarnem sistemu kaže kot uravnotežen odnos med parlamentom in vlado. Člani izvršilne veje oblasti so hkrati tudi člani zakonodajne veje oblasti. Za parlamentarni sistem je značilno, da je vlada (kot nosilka izvršilnoupjavne oblasti) odvisna od zaupanja parlamenta, ki je nosilec zakonodajne veje oblasti (Kušej, 1996: 43).

V naravi klasičnega parlamentarnega sistema je, da šef države podeli mandat za sestavo vlade vodji stranke ali strankarski koaliciji, ki ima večino glasov v parlamentu. Mandatarjeva naloga je, da izbere ministrski kabinet (svet, vlada) in ga skupaj z vladnim programom predloži parlamentu v potrditev (ibid. 1996).

V parlamentarnem sistemu ima strankarski sistem ključni vpliv na oblikovanje vlade. Glede na volilni sistem (večinski ali proporcionalni) se oblikuje parlamentarna večina.

Kjer je parlamentarna večina v rokah ene same stranke, ki tvori vlado, govorimo o stabilni enostrankarski vladi. Tak primer je v začetku 21. stoletja predstavljalo okoli 30 % držav kontinentalne Evrope. Kjer parlamentarno večino sestavlja več strank, ki so v vladi, takrat

govorimo o koalicijskih vladah. Koalicijske vlade so značilne za Belgijo, Finsko, Nemčijo in Nizozemsko (Hague & Harrop, 2004). Sem lahko uvrstimo tudi Češko, Romunijo, po letu 2000 pa tudi Hrvaško.

V parlamentarnem sistemu je torej pomembno ravnotežje med vlado in parlamentom. Vlada je odvisna od zaupanja parlamenta, po drugi strani pa ima vlada možnost vplivati na parlament. Ne glede na to, da so načini oblikovanja vlade različni, je za njen obstoj in način njenega delovanja poglavitno, da je vlada vseskozi odvisna od zaupanja parlamenta (Kušej, 1996: 44).

Parlament lahko politično odgovornost vlade uveljavlja z nezaupnico vladi, ki, če je izglasovana, vodi v odstop vlade. Nezaupnica vladi se pogosteje izglasuje v koalicijskih sestavah vlade, kot na primeru, ko ima parlamentarno večino ena stranka. Vlada se naslanja na parlamentarno večino, ki zlasti pri enobarvnih (enostrankarskih) in čvrstih koalicijskih vladah sledi zakonodajnim in drugim predlogom vlade že zaradi tega, ker tako narekujejo strankarska disciplina in morebitni dogovor med koalicijskimi partnerji (ibid. 1996).

Vloga šefa države je v tem primeru (če parlament izglasuje nezaupnico vladi) pomembna, ker po izglasovanju nezaupnice lahko na predlog vlade razpusti parlament in skliče nove volitve. V tem kritičnem trenutku odigrava pomembno vlogo, saj mora presoditi, ali razmerje sil v parlamentu ustreza razmerju političnih sil med volilci (ibid. 1996). Predsednik razpiše predčasne volitve in s tem se parlament ter vlada ponovno oblikujeta.

Uravnoveženost zakonodajne in izvršilne oblasti se kaže zlasti v tem, da je izvršilna oblast razdeljena med vlado in šefa države (dualizem izvršilne oblasti), pri čemer je vlada politično odgovorna in odvisna od parlamenta, šef države pa je politično neodgovoren in pomeni stabilni element izvršilne oblasti. Zaradi politične neodgovornosti šefa države sopodpisuje njegove akte pristojni minister oziroma vlada, ki zanje politično odgovarja v parlamentu (Grad, 1998: 42).

Parlamentarni sistem je nastal v 18. in 19. stoletju v Angliji in se postopoma razširil po Evropi in svetu. Parlamentarni sistem Velike Britanije so direktno posnemali v Avstraliji, Kanadi in Novi Zelandiji. Te države so nekdanje kolonije Anglije in članice Britanske skupnosti

narodov - Common Wealth. V Evropi parlamentarni sistem poznajo v različnih izpeljavah in različicah v Italiji, Nemčiji, Sloveniji.

V britanskem parlamentarnem sistemu opravlja funkcijo šefa države monarh (kralj oziroma kraljica). Kralj je formalno vrhovni nosilec državne oblasti, tako zakonodajne, ki jo uresničuje parlament, izvršilne, ki jo opravlja vlada, in sodne, ki jo opravljajo sodišča. Kralj formalno imenuje prvega ministra, v resnici pa je dolžan dati mandat predsedniku tiste stranke, ki je na volitvah dobila večino glasov. Kralj ne more oblikovati vlade po svojih lastnih zamislih, ker ne sme vsiljevati svoje volje spodnjemu domu parlamenta (Ribičič, 1998: 139-140).

2.4.2.2 PREDSEDNIŠKI SISTEM

Predsedniški sistem se je razvil v ZDA v 18. stoletju. Predsedniški sistem načelo delitve oblasti izpeljuje najbolj radikalno in dosledno (Kušej, 1996).

Predsedniški sistem je ureditev, v kateri je šef države nosilec izvršilne funkcije v celoti (tako funkcije šefa države kot funkcije vlade), predstavlja državo doma in v tujini (nasproti drugim državam in mednarodnim organizacijam), je vrhovni poveljnik oboroženih sil in lahko učinkovito vpliva na sprejemanje odločitev v zakonodajnem organu (zakonodajna pobuda, veto, sklicevanje predstavniškega telesa, razglasitev zakonov, itd.) (Ribičič, 1999: 77).

Izvršilno funkcijo v ZDA vodi predsednik države, ki se ga voli za štiri leta, in sicer formalno posredno, saj ga izvolijo posebni elektorji, ki so tudi sami (neposredno) izvoljeni, vendar po ustavnem običaju glasujejo za kandidata svoje stranke. Zaradi tega so formalne posredne volitve postale dejansko neposredne (Grad, 1998: 41).

Predsednik je šef vlade in hkrati šef države, ki samostojno vodi zunanjo in notranjo državno politiko. Predsednik ZDA je šef vlade, kar pomeni, da je na čelu zvezne administracije. Čeprav so formalno vsi uslužbenci odgovorni predsedniku, ta nadzira le vrhove – imenuje tristo najvišjih birokratov (položaj v kabinetu, direktorje agencij), ter okoli 2000 nižjih vodij administracije (Ferfila, 1997: 260). Kot nosilec izvršilne oblasti je predsednik ZDA na čelu ogromne piramide ministrstev, komisij, birojev in agencij. Tako v okviru svojega kabineta ni samo »primus inter partes«, ampak so ministri njegovi podrejeni pomočniki. Ob uradnem kabinetu obstaja še kabinet predsednikovih osebnih svetovalcev (Ribičič, 1998: 138).

Tako predsednik kot kongres sta drug od drugega neodvisna. Kongres nima možnosti, da predsedniku izglasuje nezaupnico, kot tudi predsednik nima ustreznega pooblastila, da razpusti kongres in razpiše predčasne volitve (Kušej, 1996: 45). Izjema je obtožba predsednika (*impeachment*),² ko zaradi hujše kršitve ustave ali zakonov kongres (predstavniški dom) senatu predlaga predsednikov odstop (Hugue & Harrop, 2005).

Na tem mestu se kažejo razlike pri vlogi šefa države v parlamentarnem in v predsedniškem političnem sistemu.

Verney poudarja tri točke pri razlikovanju med tema dvema sistemoma:

1. V parlamentarnem sistemu je predsednik vlade odvisen od zaupnice parlamenta in je zato lahko odstavljen (vključno s celotno vlado) s postopkom nezaupnice. V predsedniškem sistemu je predsednik vlade (predsednik) izvoljen za določeno časovno obdobje in se ga ne da odstaviti, razen z nenavadnim in izjemnim postopkom obtožbe predsednika (*impeachment*).
2. V predsedniškem sistemu je predsednik neposredno izvoljen; če ne neposredno od volilcev, pa posredno preko elektorskih glasov. V parlamentarnem sistemu je predsednik vlade izbran v parlamentu.
3. V predsedniškem sistemu obstaja učinkovit nekolektiven sistem vodenja izvršilne oblasti, vodi jo predsednik sam. V parlamentarnem sistemu je vlada kolektivni organ (vlada je sestavljena iz predsednika, podpredsednikov in ministrov) (Lijphart, 1992: 2-4).

Ena izmed bistvenih razlik med parlamentarnim in predsedniškim sistemom je, da je izvršilno telo v parlamentarnem sistemu kolektivni organ, medtem ko v predsedniškem sistemu izvršilno oblast predstavlja ena oseba, ki si oblikuje predsedniško administracijo.

Predsedniški sistem, kakršnega poznajo v ZDA, se je uveljavil v nekaterih severno - in južnoameriških državah, zlasti v Latinski Ameriki, pa tudi v nekaterih azijskih državah (Južna Koreja in Filipini) kot tudi v nekaterih afriških državah. Vendar ta sistem v teh državah deluje zelo drugače kot v ZDA, bistveno manj demokratično, kar je mogoče pripisati povsem

---

² Čeprav je predsednik politično neodgovoren, vendarle ni povsem neodgovoren, ker je podvržen posebni obliki kazenske odgovornosti, obtožbi (*impeachment*). O tem v celoti odloča kongres, saj predstavniški dom obtoži, senat pa odloči o obtožbi (Grad, 1998: 41).

drugačnim družbenim razmeram in tradiciji (Grad, 1998: 40). V Evropi predsedniški sistem ni uveljavljen, prevladuje parlamentarni politični sistem.

Poleg čistega predsedniškega in parlamentarnega sistema je skozi zgodovino prišlo do mešanice obeh sistemov. Enega izmed takih sistemov predstavlja parlamentarno-predsedniški sistem oziroma polpredsedniški sistem.

2.4.2.3 PARLAMENTARNO-PREDSEDNIŠKI, POLPREDSEDNIŠKI SISTEM

Duverger politični sistem uvršča v polpredsedniški, če je predsednik neposredno izvoljen, ima precejšnjo moč in se sooča s predsednikom vlade in ministri, ki imajo v rokah izvršilno oblast in vladajo, dokler jim parlament ne nasprotuje (Hague & Harrop, 2001: 281).

Najpomembnejša lastnost tega sistema je, da izhaja iz parlamentarnega, vendar pa je v njem položaj predsednika okrepljen do te mere, da se močno približuje položaju predsednika v predsedniškem sistemu. To se kaže zlasti v neposredni izvolitvi predsednika republike in v njegovih pristojnostih, ki daleč presegajo pristojnosti šefa države v parlamentarnem sistemu, še posebej pa v njegovem vplivu na oblikovanje in delovanje vlade (Grad, 1998: 44).

Medtem ko je v čistem parlamentarnem sistemu vlada, znotraj nje pa še posebej njen predsednik, vse, šef države pa samo ustavnopolitična figura, imata v polpredsedniškem sistemu obe telesi izvršilne oblasti resnična ustavna pooblastila, pri čemer so pooblastila predsednika republike večja in bolj odločujoča (Sokol, 1991: 607).

Za najbolj tipičen pol-predsedniški sistem velja francoski po ustavi iz leta 1958. Predsednik republike ima v tej ureditvi položaj, ki ga postavlja nad parlament in vlado. Voli se neposredno z absolutno večino za dobo 7 let. V francoskem sistemu pristojnosti predsedniku dajejo položaj in moč dejanskega šefa izvršilne oblasti. Predsedniške pristojnosti so skupne, ki jih izvaja skupaj s prvim ministrom, ter lastne, ki jih izvaja sam (kar ni značilno za šefa države v parlamentarnem sistemu). Predsednik republike imenuje prvega ministra in na njegov predlog ostale ministre vlade ter na predlog prvega ministra razrešuje ministre. Prvega ministra razreši na podlagi njegovega odstopa (Grad, 1998: 45).

Vlada oziroma ministrski svet določa in vodi državno politiko ter za to politično odgovarja parlamentu. Prvi minister lahko postavi vprašanje zaupnice, najmanj desetina članov narodne skupščine pa lahko predlaga glasovanje o nezaupnici. Nezaupnica se lahko izglasuje samo z absolutno večino. V takem primeru mora prvi minister odstopiti, predsednik republike pa se odloči, ali bo imenoval novega prvega ministra (in s tem novo vlado) ali pa bo razpustil parlament (ibid. 1998).

2.4.3 DEMOKRATIČNI PREHOD

Tretji val demokratizacije, ki se je začel sredi 70. let prejšnjega stoletja, je prinesel spremembe tudi za države vzhodne in srednje Evrope. Pred tem so bile te države znane po svoji totalitarni komunistični tradiciji,³ danes pa o njih govorimo kot o »novih demokracijah«. S pojmom »nova demokracija« mislim na tretji val demokratizacije. Huntington val demokratizacije opredeli kot skupek prehodov iz nedemokratičnih v demokratične režime, ki se pojavijo v določenem času. Do danes poznamo tri vale demokratizacije. 1. val je potekal od 1828 do 1926 in je zajel Anglijo, Francijo in ZDA, 2. val od 1943 do 1962 je zajel Indijo, Izrael, Japonsko, zahodno Nemčijo, 3. val od 1974 do 1991, ki je zajel zahodno in vzhodno Evropo, latinsko Ameriko in nekatere dele Afrike (Huntington, 1991: 15).

Tranzicija, demokratični prehod, modernizacija, vsi ti pojmi označujejo procese, ki so se začeli dogajati konec 80. in v začetku 90. let 20. stoletja na področju vzhodne in srednje Evrope.

S prehodom v demokratizacijo se je spremenila tudi civilna družba, ki je v mnogih okoljih igrala pomembno vlogo. Ta predstavlja sfero med zasebnim in javnim prostorom v družbi.

Za politično demokratizacijo je pomemben obstoj raznolikih akterjev, ki zastopajo raznolikost družbenih interesov. Pomemben je »akcijski potencial družbe«, se pravi sposobnost njenih posameznikov in skupin, da na organiziran način delujejo v javnosti. To običajno označujemo s pojmom »civilna družba«. Gre za področje, ki se nahaja med sfero posameznikovega zasebnega ali družinskega življenja in ekonomske produkcije na eni ter sfero države in njenih institucij na drugi strani. Civilnodružbene asociacije s kanaliziranjem različnih družbenih aktivnosti v sfero javnega odločanja prispevajo k vzpostavljanju in krepitvi demokracije (Tomšič, 2003: 44).

Civilna družba predstavlja različna družbena gibanja (ženske, sosedske, religijske, intelektualne organizacije) in civilna združenja s področja družbenega življenja (delavske zveze – sindikati, skupine podjetnikov, novinarji, pravniki), (Linz, 1998: 7).

---

³ Za komunistični režim se dostikrat uporablja sinonim socialistična država (država realnega socializma), v kateri je vladala monopolistična komunistična stranka s svojo ideologijo in ekonomijo, ki jo je država nadzorovala (Elster, Offe in Preuss, 1998:4).

Avtorji obdobje prehoda v demokratičen politični sistem pojmujejo različno. Tranzicija največkrat pomeni proces družbenih sprememb ali kot pravi M. Žagar (1996:116), da se mu zdi tranzicija primernejši izraz od oznake »družbe v prehodu (prehodnem obdobju)«, saj je za te procese bistvenega pomena preobrazba političnih sistemov in uvedba novih (demokratičnih) političnih institucij, ki jo spremljajo tudi intenzivne ekonomske in socialne spremembe in preobrazbe. Za J. Linza (1998: 2) je demokratična tranzicija končana, ko oblast vlada kot rezultat volje ljudstva, ki se izrazi na splošnih in svobodnih volitvah. Ko zmaga na volitvah, ima izvoljena oblast de facto pooblastila za proizvajanje novih politik. Tako postanejo v novi demokraciji zakonodajna, izvršilna in sodna veja edine nosilke oblasti.

Za M. Tomšiča je pojem demokratični prehod boljši termin kot tranzicija, ker ta ne označuje celotnega procesa sprememb. Pojem demokratični prehod se nanaša na proces odprave avtoritarnega režima,⁴ vzpostavitev ustavne ureditve, oblikovanje proceduralnih pravil političnega tekmovanja ter razpustitev avtoritarnih organizacij in odpravo zakonov, neskladnih z demokratično politiko (Tomšič, 1998: 214).

Val demokratizacije in s tem začetek politične tranzicije ni potekal enakomerno. Zato ločimo tudi različne stopnje demokratičnega prehoda. Huntington šteje za glavni kriterij pri razlikovanju med posameznimi tipi prehodov pomen različnih akterjev – bodisi režimske bodisi opozicijske elite – kot nosilcev procesa demokratizacije. Glede na to Huntington loči med tremi tipi demokratičnih prehodov: preobrazbo (transformation), zamenjavo (replacement) in kombinacijo prvih dveh (transplacement). Za prvega je značilna vodilna vloga (reformirane) vladajoče elite pri izvajanju demokratičnih reform (sem uvrsti Madžarsko in Bolgarijo), pri drugem so različne opozicijske skupine tiste, ki predstavljajo generator demokratizacije (Vzhodna Nemčija in Romunija), v tretjem primeru gre za skupno (bolj ali manj koordinirano) delovanje oblastnih in opozicijskih skupin (Poljska in Češkoslovaška) (Tomšič, 1998: 159-161).

Proces demokratizacije se prične s procesom demokratičnega prehoda, pomembno je obdobje, ki je temu sledilo. Na kakšen način so države srednje in vzhodne Evrope implementirale

---

⁴ Avtoritarni režim pomeni obliko nedemokratičnega vladanja. Za razliko od totalitarnega režima ne stremi k transformaciji družbe in ljudi v njej. Totalitarni sistem pa je sistem, ki oblikuje celotno družbo in politiko. Linz totalitarni sistem definira kot režim, ki v celoti obvladuje politično življenje in družbo (Hague&Harrop, 2004: 52-53).

nastale spremembe po odpravi prejšnjega političnega sistema in po začetku same tranzicije? Pridham govori o treh fazah demokratizacije. Prva faza vsebuje predtranzicijsko oziroma začetno obdobje, ki traja od prekinitve s starim sistemom do prvih svobodnih volitev in nastanka nove ustavne ureditve. Sledi obdobje demokratične tranzicije, ki vsebuje mešanico dveh sistemov, in sicer demokratične institucionalizacije in socialno-ekonomske transformacije. Zadnje obdobje je konsolidacija, ki pomeni vzpostavitev novega političnega sistema. S tem se prične demokratična tradicija (Agh, 1998: 16-17).

2.4.3.1 DEMOKRATIČNI PREHOD NA HRVAŠKEM, V ROMUNIJI IN NA ČEŠKEM

Hrvaška, Češka in Romunija so vsaka na svoj način pričele svojo pot k demokratizaciji in tranziciji. Hrvaška je samostojna država postala po razpadu SFRJ in se je na svoji poti k neodvisnosti spopadla z vojno agresijo s strani Srbije. Pot k uspešni demokratizaciji je bila zaradi tega otežena in upočasnjena. Poleg same vojne je na potek dogodkov in procesa tranzicije pomembno vplivala stranka demokratične skupnosti (HDZ), »ki je nastala 17. junija 1989. Stranka je zmagala na prvih večinskih volitvah maja 1990, z 42 % vseh glasov in 2/3 sedežev v parlamentu. Voditelj stranke je bil Franjo Tuđman, ki je istega leta postal prvi predsednik neodvisne Hrvaške in je vodil zelo avtoritarno in nacionalno politiko. HDZ je po letu 1990 postala vodilna sila v državi in je vladala skozi s sistemom večinske tiranije ter se o poteh demokratizacije ni pogajala z ostalimi strankami« (Agh, 1998: 176, 194). Začetki hrvaške demokratizacije in tranzicije so zaznamovani z vojnimi okoliščinami in z nacionalističnimi in avtoritarnimi stališči vodilne stranke.

Vladavina predsednika Tuđmana in njegove stranke je trajala do njegove smrti, novembra 1999. Leta 2000 so se na Hrvaškem začele ustavne in politične spremembe. Ustavne se navezujejo na spremembo polpredsedniškega sistema v parlamentarno demokracijo in politične na upad moči stranke HDZ in nastop drugih strank na oblasti. Volitve januarja 2000 so prinesle popolno spremembo in dokončno odpravile enostrankarsko oblast, ki je Hrvaško vodila celo desetletje. Na teh volitvah je zmagala opozicijska koalicija, ki je bila sestavljena iz Stranke demokratične prenove (SDP) in Hrvaške socialistične stranke (HSS) (Zajc, 2001: 35, 37). Predsednik Hrvaške je postal Stjepan Mesić.

Hrvaška se po letu 2000 nahaja ne samo na poti demokratizacije, ampak tudi na poti vključevanja k zahodnim integracijam (čeprav se na tej poti sooča z manjšimi težavami, od

težke gospodarske in socialne situacije do ne povsem razrešenega odnosa do bližnje preteklosti, predvsem vloge Hrvaške v vojnah na področju nekdanje Jugoslavije) (Tomšič, 2002: 222).

Začetki romunskega demokratičnega prehoda so bili zelo nasilni, podobni revolucijam v 19. stoletju, z veliko udeležbo in participacijo urbanega prebivalstva in študentov. Boji so potekali med romunsko državno vojsko in tajno policijo – Securitate, ki je bila pod vodstvom predsednika Ceausesca. V tem času (22. decembra 1989) se je oblikovala Nacionalna osvobodilna fronta, z Ionom Iliescom na čelu. Na začetku tega leta je prišlo do prvih znakov nestrinjanja z oblastjo (Agh, 1998: 183). Nestrinjanje je bilo strnjeno v pismu šestih starejših članov romunske komunistične partije. Pismo je bilo marca 1989 objavljeno na zahodu in je obsodilo predsednika Ceausesca kršitve ustave in izolacije Romunije od mednarodne skupnosti. Ceausescov odziv na pismo je bil hišni pripor podpisnikov. Usoda šestih podpisnikov je bila opozorilo in hkrati začetek trenj znotraj komunistične partije. Septembra 1989 je na kongresu komunistične partije prišlo do enoglasnega poziva k Ceausescovemu odstopu kot generalnega sekretarja komunistične partije. Podpisniki tega pisma in vsi kasnejši člani tega dejanja so se poimenovali Nacionalna osvobodilna fronta (Nelson, 1991: 188).

25. decembra so Ceausesca in njegovo ženo javno usmrtili in končalo se je dolgoletno obdobje diktatorstva. Obdobje 1989-1991 je v Romuniji zaznamovano z demonstracijami, padcem Ceausesca in formiranjem Nacionalne fronte. Ta organizacija je zapolnila prostor, ki je bil ustvarjen po Ceausescovem padcu. Ta fronta je bila sestavljena iz 145 ljudi iz vrst intelektualnih disidentov, v resnici pa so bili to člani bivše komunistične partije, ki so zelo učinkovito uporabili revolucijo za politični simbol in svojo legitimacijo in zanikali kakršnokoli povezavo s komunistično ideologijo in zahodni tip ekonomije in politike (Weiner, 1997: 7).

Maja 1990 so bile prve parlamentarne in predsedniške volitve, na katerih je prepričljivo zmagala nacionalna osvobodilna fronta, Ion Iliescu pa je postal predsednik Romunije. Po volitvah so se začela dogovarjanja o sprejetju nove demokratične ustave. Tako je Romunija dve leti po Ceausescovem padcu sprejela ustavo, v kateri se je opredelila za večstrankarsko demokracijo (ibid. 1997).

Vladanje nacionalne fronte je trajalo do parlamentarnih in predsedniških volitev leta 1996, na katerih so zmagale stranke, ki so bile prej v opoziciji. To je bila stranka Demokratične zveze Romunije (CDR), predsednik Romunije je postal Emil Constantinescu. S temi dogodki se je Romunija znašla na hitrejši poti k demokratizaciji in modernizaciji. Romunija je leta 1999 dobila povabilo za pridružitvev k Evropski uniji, od marca leta 2003 pa je članica NATA.

Češka je samostojna država od leta 1993. Pred tem je skupaj s Slovaško tvorila federacijo Čehoslovaške. Češka je danes sodobna in moderna država srednje Evrope. Od 12. marca leta 1999 je Češka članica NATA in od 1. maja 2004 članica Evropske unije. Posebnost njene zgodovinske tradicije je, da je bila do konca 2. svetovne vojne pa do 90. let prejšnjega stoletja pod direktnim vodstvom Sovjetske zveze, kar je vplivalo na njen nadaljnji razvoj in politični sistem po letu 1990. Leta 1960 je Čehoslovaška sprejela ustavo, s katero je postala odgovorna samo Sovjetski zvezi.

Prvi poskus liberalizacije komunističnega sistema je bil leta 1968, obdobje praške pomladi z Aleksandrom Dubčkom na čelu. Njegov namen je bil liberalizirati režim pod imenom »Socializem po meri človeka«. Poskus je bil zatrt z invazijo sovjetskih tankov in zaveznic SZ in začelo se je obdobje Brežnjeve doktrine (Linz & Stephan, 1996: 318). Dubček je bil prvi sekretar komunistične partije na Čehoslovaškem v času praške pomladi. Ko je bil leta 1970 izključen iz komunistične partije, se je zopet aktivno pojavil v času revolucije leta 1989 in bil leta 1990 izvoljen v parlament kot kandidat liste »Javnost proti nasilju« (Stephen, 1991: 54).

Žametna revolucija je s svojo mirno naravo izzvala vsesplošno ugodje na Čehoslovaškem. V tem času je nastal center moči z Vaclavom Havlom na čelu. Havel je bil priznan pisatelj in vodilni član opozicijske skupine »Državlanski forum«, ki je bil ustanovljen 19. novembra 1989. Posebnost žametne revolucije je v tem, da to ni bila nasilna oblika revolucije in da je komunistična partija Čehoslovaške sama odstopila iz vodstvenega položaja. Opozicijska gibanja oziroma stranke so lahko brez večjih težav takoj prevzele oblast (Agh, 1998: 147-149). Čehoslovaška je bila takrat prva država v srednji Evropi, v kateri je bila sprejeta parlamentarna demokracija s strani politične opozicije in ne s strani bivših reformiranih komunistov.

Skoraj tri leta po žametni revoluciji se je Čehoslovaška ločila v dve državi, Češko in Slovaško. Razlogov za ločitev je bilo več, od socialnih, kulturnih in zgodovinskih. Češka je zgodovinsko pripadala avstrijskemu delu, Slovaška pa ogrskemu delu Avstro-Ogrske. Oba

naroda govorita različni jeziki, čeprav obojestransko razumljivo. Slovaki so bolj katoliški kot Čehi. Ekonomsko se je Slovaška v času komunizma spopadla s težko industrijo, ki jo je nadzorovala Sovjetska zveza. S tem je Slovaška po letu 1989 težje prešla na tržno ekonomijo in tako imela pred letom 1992 11,3 % nezaposlenih, Češka pa 2,7 % (Linz & Stepan, 1996: 328).

3. HRVAŠKA

Republika Hrvaška, katere glavno mesto je Zagreb, je parlamentarna demokracija z mešanim kapitalističnim ekonomskim sistemom. Na Hrvaškem živi 4,5 milijone prebivalcev, od tega je 89,63 % Hrvatov, 4,54 % Srbov, 0,47 % Bošnjakov, 0,44 % Italijanov, 0,37 % Madžarov, 0,34 % Albancev in 0,3 % Slovenci⁵. Leta 2005 je BDP (bruto domači proizvod) znašal 55,761 milijard ameriških dolarjev, BDP na prebivalca pa je znašal 11,600 ameriških dolarjev⁶.

Zakonodajno oblast na Hrvaškem predstavlja sabor, ki je enodomen, izvršilno vlada, ter sodno vejo oblasti ustavno sodišče. Predsednik republike Hrvaške je Stjepan Mesić.

Za današnji položaj in vlogo vseh treh vej oblasti in predsednika Hrvaške je pomembna ustavna podlaga, ki je 22. 12. 1990 omogočila sprejem prve hrvaške ustave. Po tej ustavi je Hrvaška dobila parlamentarno-predsedniški oziroma polpredsedniški sistem. Prvi predsednik je postal Franjo Tuđman. Temeljna značilnost hrvaške ustavne organizacije oblasti leta 1990 je bila močno okrepljena vloga predsednika republike kot nosilca izvršilne veje oblasti. Izvršilna veja oblasti je sicer imela dva nosilca – poleg predsednika republike še vlado, vendar je imel v tem dualizmu oblasti predsednik republike absolutno prevlado (Lajh, 2002: 109). Predsednik Tuđman je predsedoval Hrvaški do leta 1999, vse do svoje smrti. Po njegovi smrti so se na Hrvaškem pričele ustavne in politične spremembe. Ustavne spremembe (več o ustavnih spremembah v nadaljevanju) so leta 2001 Hrvaško pripeljale do uveljavitve parlamentarne demokracije. S temi spremembami je Hrvaška postavila položaj predsednika republike v bolj neodvisen in samostojen položaj od ostalih treh vej oblasti.

---

⁵ www.hr/hrvatska/drustvo-i-narod/nacionalne-etnicke-skupine (21. 4. 2006)

⁶ <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/hr.html> (08.09.2006)

3.1 VLOGA IN POLOŽAJ PREDSEDNIKA

Ustavnopravno se je hrvaški politični sistem zgledoval po francoskem vzoru polpredsedniškega sistema iz leta 1958.⁷ S. Sokol pravi, da je tak sistem (polpredsedniški) izpolnjeval dve glavni zahtevi uspešnega delovanja ureditve oblasti v sodobni državi: visoko stopnjo politične demokracije oziroma demokratičnosti sistema ob zagotavljanju njegove učinkovitosti in stabilnosti političnega sistema v celoti. Nenazadnje pa so vse vzhodnoevropske države, razen Madžarske in Slovenije, v tistem trenutku sprejemale bodisi normativno bodisi dejansko polpredsedniški sistem (Sokol, 1991: 607).

Pomembne spremembe za današnji položaj in vlogo predsednika Hrvaške so se začele januarja leta 2000 po parlamentarnih in predsedniških volitvah. Novo izvoljeni predstavniki oblasti so zelo hitro spremenili hrvaško polpredsedniško ustavo v moderno evropsko parlamentarno demokracijo. Ta ustava temelji na sistemu ravnotežja med izvršilno, zakonodajno in sodno oblastjo (Forto, 2003: 210-211). Do sprememb ustave je prišlo novembra 2000. Novo ustavno ogrodje ne dopušča kakršnihkoli oblik diktatorstva, hkrati pa predsednika republike ne uvršča zgolj samo v ceremonialni položaj. Marca leta 2000 je sledila druga ustavna sprememba, s katero je bil ukinjen spodnji dom (predstavniški dom) hrvaškega sabora, ki je s tem postal enodomen.

Na prvih predsedniških volitvah 3. januarja leta 2000 je zmagal Stjepan Mesić, ki danes predseduje že v drugem mandatu. Na podlagi njegovega predsedovanja in ustavnih sprememb sta se vloga in položaj predsednika Hrvaške zelo skrčili, večino predsedniških pristojnosti in pooblastil pa so se prenesle na sabor in vlado (ibid, 2003).

---

⁷ Po 1958. letu je v Franciji predsednik države, ki se od leta 1962 voli na neposrednih volitvah, najpomembnejša funkcija državne oblasti. Neposredna izvolitev, široke pristojnosti, možnost sklicevanja in predsedovanja vladi, izdajanje aktov brez sopodpisa predsednika vlade in ministrov - so temelj polpredsedniškega sistema (Ribičič, 2000:79).

3.2 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA HRVAŠKE

Ko je Hrvaška leta 2000 spremenila politični sistem iz polpredsedniškega ni sprejela nove ustave, temveč je z ustavnimi amandmaji,⁸ ki se neposredno nanašajo na vlogo in položaj predsednika, uvedla parlamentarni politični sistem.

Bistvene vsebine ustavnih sprememb so (Ustava, 2001, 9-11):

- a) transformacija polpredsedniškega v parlamentarni sistem (izkazalo se je, da je polpredsedniški sistem v praksi omogočal predsedniku države veliko koncentracijo oblasti in moči, večjo, kot je to uveljavljeno v demokratičnih družbah),
- b) decentralizacija države, ki naj temelji na reformi lokalne samouprave in pravne države,
- c) večja vloga pravne države in vladavine prava,
- d) bolj odprte možnosti za kvalitetnejšo javno kontrolo oblasti in ustvarjanje neposredne demokracije s strani ljudstva.

Ustavne pristojnosti in pooblastila hrvaškega predsednika po spremembah iz leta 2000 so naslednja.

SPLOŠNE PRISTOJNOSTI PREDSEDNIKA⁹

Predsednik Republike Hrvaške predstavlja in zastopa Hrvaško doma in v tujini, skrbi za redno, usklajeno delovanje in stabilnost državne oblasti, odgovarja za obrambo neodvisnosti in teritorialne celovitosti Republike Hrvaške (člen 93).

VOLITVE IN MANDAT PREDSEDNIKA

Predsednika Republike Hrvaške se voli na temelju splošne in enake volilne pravice na neposrednih volitvah s tajnim glasovanjem za dobo petih let.

Nihče ne more biti izvoljen več kot dvakrat za predsednika Republike Hrvaške.

Na volitvah je izvoljen tisti kandidat, ki je dobil večino. Če noben kandidat v prvem krogu ne dobi absolutne večine, se volitve ponovijo v 14 dneh med kandidatoma, ki sta dobila v prvem

---

⁸ Narodne novine, br. 28, 2001.

⁹ Ustav Republike Hrvatske (kolovoz 2001), Narodne novine, Zagreb.

krogu največ glasov. Če kateri izmed teh dveh kandidatov odstopi, dobi pravico za kandidaturo kandidat, ki je bil tretji po številu glasov.

Volitve predsednika republike se opravijo najmanj 30, a največ 60 dni pred iztekom prejšnjega mandata. Pred nastopom funkcije predsednik republike svečano priseže pred predsednikom Ustavnega sodišča Republike Hrvaške. Priseže, da bo spoštoval ustavo (člen 94).

NEZDRUŽLJIVOST FUNKCIJ

Predsednik Republike Hrvaške ne sme opravljati nobene druge javne ali profesionalne funkcije ali dolžnosti. Po volitvah za predsednika republike mora odstopiti iz morebitnega članstva v politični stranki. O tem obvesti Hrvaški sabor (člen 95).

Ustava iz leta 1990 je predsedniku dovoljevala članstvo v politični stranki. Predsednik republike ne sme opravljati nobenih drugih javnih ali profesionalnih funkcij, dovoljeno mu je članstvo v stranki (Ustava 1990, člen 96).¹⁰

NADOMEŠČENJE PREDSEDNIKA

V primeru krajše odsotnosti, bolezni ali dopusta predsednik republike lahko pooblasti predsednika Hrvaškega sabora, da ga nadomešča. O vrnitvi na položaj odloča sam predsednik republike.

V primeru daljše odsotnosti, bolezni ali nesposobnosti, še posebej če predsednik ni zmožen odločiti o pooblastitvi namestnika, prevzame dolžnost predsednik Hrvaškega sabora na podlagi določbe Ustavnega sodišča. Ustavno sodišče o tem odloča na predlog vlade.

---

¹⁰ Položaj in vloga predsednika republike na Hrvaškem sta po ustavi leta 1990 posebej poudarjena tudi zaradi tega, ker je bil predsednik republike istočasno tudi predsednik politične stranke (Hrvaška demokratična skupnost), ki ji je pripadala večina poslancev v obeh domovih hrvaškega sabora, čeprav je na volitvah dobivala manjšino glasov (okoli 45 %). Kakšnih deset let sta Hrvaška demokratična skupnost in njen predsednik obvladovala vse najpomembnejše državne funkcije in se obnašala do države kot svoje lastnine za uresničevanje osebnih političnih ciljev (Ribičič: 2000, 87). Po ustavi iz leta 2001 je »funkcija predsednika republike ustavno nezdrujljiva z opravljanjem politične funkcije oziroma s članstvom ali delovanjem v političnih strankah in političnih organizacijah« (Krašovec, Lajh, 2002: 83).

V primeru trajnega zadržka, smrti, odstopa ali če Ustavno sodišče ugotovi razloge za prekinitve mandata predsednika, se to sporoči Ustavnemu sodišču in predsedniku Hrvaškega sabora in dolžnost začasnega predsednika ravno tako prevzame predsednik Sabora.

Ko predsednik Hrvaškega sabora kot predsednik republike sprejema akt o razglasitvi zakona, akt sopolpiše predsednik Vlade Republike Hrvaške. Volitve za novega predsednika republike se morajo izvršiti v roku 60 dni od dneva prevzema dolžnosti začasnega predsednika republike, skladno z tretjim odstavkom tega člena (člen 96).

FUNKCIJE PREDSEDNIKA

Predsednik Republike Hrvaške:

- razpisuje volitve za Hrvaški sabor in sklicuje prvo zasedanje sabora,
- razpisuje referendum v skladu z ustavo,
- podeli mandat za sestavo Vlade tisti osebi, ki na temelju razdelitve predstavniških mest v Hrvaški sabor in po opravljenih konzultacijah uživa podporo večine vseh predstavnikov,
- odloča o pomilostitvah,
- podeljuje odlikovanja in priznanja, določena z zakonom,
- opravlja druge dolžnosti z ustavo (člen 97).

ODNOS MED PREDSEDNIKOM REPUBLIKE IN VLADO

Predsednik Republike in Vlada Republike Hrvaške sodelujeta pri oblikovanju in izvajanju zunanje politike. Predsednik republike, na predlog vlade in s sopolpisom¹¹ predsednika vlade, odloča o imenovanju diplomatskih misij in konzularnih pisarn Republike Hrvaške v tujini.

---

¹¹ Sopolpis Predsednika republike s predsednikom vlade, ki velja po Ustavi iz leta 2001, je učinek parlamentarno političnega sistema. V skladu s sprejetim polpredsedniškim sistemom iz leta 1990 ni bilo določil, po katerih bi predsednik vlade sopolpisoval akte predsednika republike (S. Sokol, 1991:611). Obstajali sta samo dve izjemi: predsednik vlade sopolpisuje akt predsednika republike o razpustitvi Predstavniškega doma Hrvaškega sabora (Ustava 1990, člen 104) in akt, s katerim na predlog Vlade razpisuje referendum o predlogu za spremembo ustave ali o drugih vprašanjih, za katere meni, da so pomembna za neodvisnost, enotnost in obstoj republike (Ustava 1990, člen 87).

Predsednik republike, na predlog vlade in z mnenjem pristojnega organa Hrvaškega sabora, sprejme odločitve o postavitvi in odpoklicu šefov diplomatskih misij Republike Hrvaške v tujini, s predhodnim sopodpisom predsednika Vlade Republike Hrvaške.

Predsednik republike sprejema poverilna pisma šefov diplomatskih misij v tujini (člen 98).

Predsednik republike lahko predlaga sklic seje vlade, na kateri je lahko prisoten in na njej sodeluje (člen 101).

Predsednik republike in vlada, v skladu z ustavo in zakoni, sodelujeta v usmeritvi dela varnostnih služb. Imenovanje vodilnih v varnostnih službah, s predhodnim mnenjem Hrvaškega sabora, sopodpišeta predsednik republike in predsednik vlade (člen 102).

Predsednik republike lahko, na predlog Vlade in s sopodpisom predsednika Vlade, po posvetovanjih s predstavniki poslanskih klubov, razpusti Hrvaški sabor, če to predlaga vlada, ko Hrvaški sabor izreče vladi nezaupnico ali v 120 dneh ne poda državnega proračuna (člen 103).

PREDSEDNIK, OBRAMBA DRŽAVE IN VOJNO STANJE

Predsednik republike je vrhovni poveljnik oboroženih sil Republike Hrvaške in imenuje ter razrešuje poveljnike v skladu z zakonom.

Na osnovi odločitve Hrvaškega sabora napoveduje vojno in sklepa mir, v primeru neposredne ogroženosti neodvisnosti, enotnosti in obstoja države, predsednik Republike Hrvaške s sopodpisom predsednika vlade ukaže uporabo oboroženih sil, čeprav ni razglašeno vojno stanje (člen 99).

V času vojne lahko predsednik republike sprejema uredbe z zakonsko močjo,¹² na podlagi pooblastil, ki mu ji poveri Hrvaški sabor. Če Hrvaški sabor ne more zasedati, ima predsednik

---

¹² Gre za pravico izvajanja t. i. uredb z zakonsko močjo, kot jo dajejo izvršni oblasti vse sodobne demokratične ustave. V urejanju te pravice se razlikuje le po tem, ali so dane vladi ali državnemu poglavarju (Sokol, 1991: 610). Hrvaška Ustava iz leta 1990 je dovoljevala predsedniku Republike, da izdaja uredbe z zakonsko močjo in sprejema izredne ukrepe v primeru vojnega stanja ali neposredne ogroženosti republike ali kadar državna telesa ne morejo delovati skladno z ustavo. (Ustava 1990, člen 101). Po ustavi leta 2001 ima predsednik pravico sprejemati uredbe z zakonsko močjo, vendar samo ob dovoljenju Hrvaškega sabora in sopodpisom predsednika Vlade.

republike vsa pooblastila, da sprejema uredbe z zakonsko močjo, v času vojnega stanja. Predsednik poda uredbe z zakonsko močjo Hrvaškemu saboru, takoj, ko se bo lahko sestal. Če tega ne stori (ne poda uredb, sprejetih z zakonsko močjo) ali če Hrvaški sabor teh uredb ne sprejme, uredba preneha veljati.

V času neposredne ogroženosti neodvisnosti in ko je državnim telesom onemogočeno delovanje, lahko predsednik republike na predlog predsednika vlade sprejema zadeve z zakonsko močjo (člen 100).

ODGOVORNOST IN IMUNITETA PREDSEDNIKA

Predsednik republike je odgovoren za kršitev ustave v času opravljanja svojih dolžnosti. Postopek za ugotavljanje odgovornosti predsednika republike lahko sproži Hrvaški sabor z 2/3 večino vseh predstavnikov. O odgovornosti predsednika republike odloča Ustavno sodišče Republike Hrvaške z 2/3 večino vseh sodnikov. Ustavno sodišče mora odločitev sprejeti v roku 30 dni od dneva, ko je bil predlog za ugotavljanje odgovornosti predsednika republike sprejet.

V primeru, da se krivda dokaže, predsedniku republike dolžnost preneha (člen 104).

Predsednik Republike Hrvaške uživa imuniteto. Predsednik republike ne sme biti priprt, proti njemu ne sme biti podana kazenska ovadba, če je ne odobri Ustavno sodišče. Predsednik republike je lahko priprt brez odločbe Ustavnega sodišča, če se ugotovi, da je storil kaznivo dejanje, za katerega je predpisana zaporna kazen, daljša od petih let. V tem primeru je državno telo, ki je predsednika priprlo, dolžno o tem takoj obvestiti predsednika Ustavnega sodišča (Ustava 2001, člen 105).

Predsedniku republike pri opravljanju njegovih dolžnosti pomagajo posvetovalna telesa. Sam imenuje in razrešuje člane teh teles. Niso dovoljena imenovanja, ki so v nasprotju z načelom delitve oblasti.

Posvetovalna, strokovna in druga telesa delujejo znotraj Urada predsednika Republike Hrvaške, njihovo delovanje pa je določeno z zakonom in pravilnikom (člen 106).

3.3 VLADA REPUBLIKE HRVAŠKE

Vlada Republike Hrvaške izvaja izvršno oblast, v skladu z ustavo in zakonom (Ustava 2001, člen 107).

SESTAVA IN MANDAT VLADE

Vlado Republike Hrvaške sestavljajo predsednik, eden ali več podpredsednikov in ministri. Predsednik in člani vlade ne smejo opravljati nobene druge javne ali profesionalne funkcije (Ustava 2001, člen 108).

Člane vlade predlaga oseba, ki je predsednik republike podelil mandat za sestavo vlade.

Mandatar je dolžan v roku najkasneje 30 dni predstaviti program vlade v Hrvaškem saboru in zahtevati glasovanje o zaupnici vladi. Vlada prične svojo dolžnost opravljati, ko dobi zaupanje od večine predstavnikov v Hrvaškem saboru. Predsednik in člani vlade svečano prisežejo pred Hrvaškim saborom (člen 109).

Če mandatar ne sestavi vlade v roku 30 dni od dneva prevzema mandata, lahko predsednik republike podaljša rok še za največ 30 dni. Če tudi v tem roku mandatar ne uspe sestaviti vlade ali če predlagana vlada ne dobi zaupnice v Saboru, predsednik republike podeli mandat za sestavo vlade drugi osebi (Ustava 2001, člen 110).

FUNKCIJE VLADE

Vlada Republike Hrvaške:

- predlaga zakone in druge akte Hrvaškemu saboru,
- predlaga državni proračun,
- potrjuje zakone in ostale predpise Hrvaškega sabora,
- vodi zunanjo in notranjo politiko,
- usmerja in nadzoruje državno upravo,
- skrbi za gospodarski razvoj republike,
- usmerja delovanje in razvoj javne uprave,
- opravlja ostale funkcije, predpisane z ustavo in zakonom (člen 112).

ODGOVORNOST VLADE (ZAUPNICA/NEZAUPNICA VLADI)

Vlada je odgovorna Hrvatskemu saboru. Predsednik in člani Vlade so kolektivno odgovorni za odločitve, ki jih sprejemajo, vsak član pa posebej za delovanje na svojem področju (Ustava 2001, člen 114).

Na predlog najmanj 1/5 predstavnikov v Hrvatskem saboru se lahko sproži vprašanje zaupnice vladi; tako o posameznem članu vlade kot vladi v celoti. Glasovanje o zaupnici vlade lahko zahteva tudi sam predsednik vlade. O zaupnici se lahko glasuje in razpravlja šele, ko mine 7 dni od predloga hrvaškemu saboru. Razprava in glasovanje se morata končati najkasneje v roku 30 dni od dneva, ko je nezaupnica predlagana. Odločitev o nezaupnici je sprejeta, če za njo glasuje večina od skupnega števila predstavnikov v Hrvatskem saboru. Če pa Hrvatski sabor ne potrdi predloga o nezaupnici, potem predstavniki, ki so jo predlagali, lahko ponovno postavijo nazaupnico na dnevni red, ko mine 6 mesecev. Če pa se nezaupnica izglasuje predsedniku vlade ali vladi v celoti, morajo ponuditi odstop.

Če se v roku 30 dni ne izglasuje zaupnica novemu mandatarju za sestavo vlade, potem Hrvatski sabor o tem obvesti predsednika republike, ki Hrvatski sabor razpusti in razpiše volitve za Hrvatski sabor. Če se izglasuje nezaupnica posameznemu članu vlade, predsednik vlade predlaga novega člana v Hrvatskem saboru ali pa predsednik vlade in vlada odstopita (člen 115).

3.4 BISTVENE ZNAČILNOSTI RAZMERIJ V HRVAŠKEM POLITIČNEM SISTEMU

Po spremembah hrvaške ustave iz leta 2000 (uvedba parlamentarne demokracije) je vlada ključni nosilec izvršilne oblasti. Njeno delovanje, način dela in odločanja so zapisana v ustavi, zakonu o vladi in poslovniku vlade.¹³

Po mnenju hrvaške vlade, spremembe ohranjajo predsednika republike kot pomembno sestavino ustavne ureditve s poudarjeno možnostjo dajanja pobud na najvažnejših področjih delovanja države (Ribičič, 2000: 92, 93).

Predsednik Hrvaške je izvoljen neposredno, za dobo petih let. Kandidat za predsednika RH mora izpolnjevati le osnovne pogoje, ki sovpadajo z izpolnjevanjem pogojev za pridobitev aktivne volilne pravice, kot sta državljanstvo in starost 18 let (Krašovec, Lajh, 2002: 82). Predsednik RH predstavlja državo doma in v tujini, skrbi za redno usklajevanje državne oblasti. O vseh pomembnejših zadevah se mora posvetovati s predsednikom vlade. To sodelovanje se uresničuje skozi sopodpis predsednika RH in predsednika vlade. Sopodpis je potreben pri imenovanju tujih in diplomatskih misij, pri usmeritvi in delovanju varnostnih služb.

Ne obstaja več dualizem izvršilne oblasti, ki je izhajal iz polpredsedniškega sistema, ki ga je opredeljevala ustava leta 1990. Dvojnost odgovornosti vlade, tako predsedniku republike kot Hrvaškemu saboru, je bila ena temeljnih značilnosti ureditve prejšnjega desetletja na Hrvaškem. Danes je hrvaška vlada odgovorna samo Hrvaškemu saboru, kar je značilno za parlamentarni sistem.

Naslednja razlika se kaže v imenovanju/razreševanju predsednika vlade. V ustavi leta 1990 je bila zapisana pravica predsednika republike, da imenuje in razrešuje dolžnosti predsednika vlade in na predlog vlade imenuje in razrešuje ministre in podpredsednike vlade.

V tem primeru je imel predsednik republike kot šef države v okviru dualizma izvršne oblasti v primerjavi z vlado močnejši položaj¹⁴ in nadrejeno vlogo. Pri tem so bile z zakonodajo

---

¹³ - Ustav Republike Hrvatske (kolovoz 2001), Narodne Novine, Zagreb.
- Zakon o Vladi RH (N.N. 101/98).
- Poslovník Vlade RH (N.N. 107/00).

razširjene njegove pristojnosti v nasprotju z ustavnimi določbami oziroma brez ustavne podlage (Ribičič 2000: 88). Hrvaški parlament je bil ves čas močno podrejen izvršilni oblasti, saj je imel predsednik pooblastila izdajati odloke z zakonsko močjo v izrednih okoliščinah. Podobno je tudi vlada imela posebna pooblastila za izdajanje odlokov z zakonsko močjo. Obrobna pozicija parlamenta je bila poudarjena s tem, da je bilo približno 70 % hrvaške zakonodaje sprejete po izrednem postopku (Zajc, 2001: 38-39).

Po spremembah in dopolnitvah ustave iz leta 2001 predsednik republike podeli mandat osebi, ki na temelju razdelitve predstavniških mest v Hrvaški sabor uživa podporo večine vseh predstavnikov.

Sistem ravnotežja in ločenosti med zakonodajno, izvršilno in sodno vejo oblasti in neposredno izvoljenim predsednikom republike Hrvaško uvršča v sodobne tranzicijske parlamentarne demokracije.

Ta proces so na Hrvaškem poimenovali »sistemska detuđmanizacija«. Uvajanje parlamentarnega sistema z neposredno izvoljenim predsednikom republike je ureditev, ki je danes uveljavljena v velikem številu relativno uspešnih držav v tranziciji (Ribičič, 2000: 92).

V času Tuđmanovega predsednikovanja se je zvrstilo kar nekaj predsednikov vlade, kar priča o tem, da je Tuđman imenoval in iskal sebi primerne kandidata za uresničevanje svoje volje in moči. Prvi predsednik vlade leta 1990 je postal Stjepan Mesić, še istega leta ga je nadomestil Josip Manolić, ki je bil predsednik vlade do leta 1991, nato je postal predsednik vlade Franjo Gregurić. Leta 1992 je bil predsednik vlade Hrvoje Šarinić, od leta 1993 do 1995 je bil to Nikica Valentić. Od leta 1995 pa vse do parlamentarnih volitev leta 2000 je bil predsednik vlade Zlatko Mateša. Po letu 2000 je postal premier Ivica Račan, član Socialno-demokratske stranke.

---

¹⁴ V hrvaškem polpredsedniškem sistemu je dejansko prihajalo do prevelike koncentracije oblasti v rokah predsednika, k temu je pripomogla tudi vojna, nacionalni program stranke HDS, kateri je predsedoval sam predsednik, ali kot pravi M. Kasapović, »da se je prevečkrat kazalo, da je parlament dejansko funkcioniral kot njegov zakonodajni, vlada pa kot njegov izvršilni servis« (Prunk, 2000: 49).

Leta 2000 je na predsedniških volitvah zmagal dr. Stjepan Mesić. Po prvih napovedih je bil favorit Dražen Budiša, član Hrvaške socialno-liberalne stranke, a je vseeno Mesić v prvem krogu dobil največ glasov. Sledil jima je Mate Granić (HDS). Mesić kot nekdanji visoki član komunistov in zadnji predsednik Jugoslavije je sebe predstavil kot nečlana prejšnjega političnega sistema in antituđmanova figura. Ohranil je podobo prijateljskega in ljudem dostopnega predsednika v nasprotju s prejšnjo elitistično in neprijazno Tuđmanovo podobo. Ta taktika je delovala in tako je 7. februarja v drugem krogu premagal Budišo (Forto, 2003: 201).

Še danes Hrvaški predseduje Stjepan Mesić.¹⁵ Prvič je bil izvoljen 7. februarja leta 2000, drugi mandat pa je dobil 16. januarja 2005, po drugem krogu predsedniških volitev.

Predsednik hrvaške vlade je Ivo Sanader, predsednik Hrvaške demokratične skupnosti (HDS), ki je na zadnjih parlamentarnih volitvah 23. novembra 2003 dobila največ glasov (34 %).

Hrvaško vlado sestavlja 11 ministrov, 2 podpredsednika vlade in predsednik vlade.

Predsednik hrvaške vlade je Ivo Sanader, podpredsednika sta Jadranka Kosor (Ministrstvo za družino) in Damir Polančec (Ministrstvo za gospodarstvo).

---

¹⁵ Stjepan Mesić je bil član HDS, ki je sredi 90. let iz nje izstopil, ustanovil novo stranko HND – Hrvaška narodna stranka. Ko je postal predsednik Republike Hrvaške, je iz stranke izstopil.

4. ROMUNIJA

Romunija je jugovzhodna evropska država z glavnim mestom Bukarešto. V njej živi 22,3 milijone prebivalcev, od tega jih je 89,5 % Romunov, 6,6 % Madžarov, 1,5 % Romov, 0,3 % Ukrajincev, 0,3 % Nemcev, 0,2 % Rusov, 0,2 % Turkov in 0,4 % ostalih.¹⁶

Leta 2005 je BDP znašal 183,6 milijard ameriških dolarjev, BDP na prebivalca pa 8.200 ameriških dolarjev.¹⁷

Zakonodajno oblast predstavlja dvodomni parlament, Senat in Predstavniški dom. Izvršilno vejo oblasti predstavljata predsednik Romunije Trian Basecsu in Vlada. Sodno vejo oblasti predstavljata Vrhovno in Ustavno sodišče.

Romunija je, kot vse ostale vzhodnoevropske države, konec 80. let začela novo politično obdobje. Leta 1965 je bila sprejeta tretja ustava sovjetskega tipa in začelo se je obdobje Nicolaeja Ceausesca. Leta 1965 je postal generalni sekretar romunske komunistične partije, od leta 1974 do 1989 pa je bil predsednik države. Nekateri to obdobje imenujejo ceausescunizem.¹⁸

V Romuniji so se demokratične spremembe začele najpozneje in neodvisno od dogodkov v ostalih državah. Konec 80. let je bila Romunija najmanj pripravljena od ostalih držav vzhodne Evrope za začetek demokratizacije. Ceausescu je sistematično ustvarjal politično izoliranost od ostalih držav in razdelil družbo na etične in razredne sloje; stopnja političnega znanja in politične kulture je bila nizka, institucionalne alternative komunistični partiji niso obstajale, opozicija komunistični partiji Romunije ni obstajala (Crowther, 1998: 297). Posledice tega so bile dolgoletna izoliranost Romunije v mednarodni skupnosti, razpadajoče gospodarstvo, vladavina terorja in agresije.

Romunija je po opravljenem referendumu 8. 12. 1991 sprejela ustavo. Romunija je s to ustavo postala parlamentarna demokracija. Romunska ustava je neposredno posnemala ustavo 5.

---

¹⁶ <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ro.html> (21.4.2006)

¹⁷ <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ro.html> (8.9.2006)

¹⁸ Weiner obdobje, ki mu je vladal Ceausescu, imenuje ceausescuizem, ki je temeljil na zelo izdelanem osebni kultu. Ceausescuizem je upodabljal marksistično-leninistično ideologijo, ki pa je sčasoma postala ločena od realnosti. (Weiner, 1997).

francoske republike, ker v preambuli zapiše, da strogo zavrača prejšnji komunistični sistem in kult osebnosti (Maddex, 1996: 234).

4.1 VLOGA IN POLOŽAJ PREDSEDNIKA

Za današnji položaj in vlogo predsednika Romunije je pomembna ustavna podlaga iz leta 1991 in ustavna sprememba, sprejeta oktobra leta 2003. Ta amandma podaljšuje mandat predsednika države iz 4 let na 5 let. Politične priprave za ustavno spremembo so se začele leta 2000. Tekst amandmaja je pripravil parlamentarni odbor. Junija 2003 je Predstavniški dom sprejel zakon, Senat ga je z nekaterimi popravki odobril septembra 2003. 18.-19. septembra so z referendumom potrdili revizijo ustave.¹⁹ S to ustavno revizijo je romunski politični sistem ločil parlamentarne volitve od predsedniških. Te so do leta 2004 potekale istočasno. Prejšnji volilni sistem je določal, da se vsi nivoji izvršilne oblasti volijo v istem letu. To ni zadostovalo za stimulacijo pravega političnega boja, ker so se volitve preveč osredotočale na popularnost in karizmo posameznih kandidatov (Pralong, 2003: 476). S tem je Romunija predsedniški položaj ločila od parlamentarnih volitev, vseeno pa današnjo vlogo romunskega predsednika opredeljuje ustava iz leta 1991 ter mu opredeljuje njegove pristojnosti v izvršilni in zakonodajni oblasti.

Romunija je predsedniško-parlamentarna republika oziroma ima polpredsedniški sistem, v katerem je vlada nosilka izvršilne veje oblasti, a zaradi nekaterih pooblastil in pristojnosti je predsednik še vedno ostal pomembna figura v političnem življenju.

---

¹⁹ www.oefre.unibe.ch/law/icl/ro_indx.htm (7. 06. 2005)

4.2 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA ROMUNIJE

SPLOŠNE PRISTOJNOSTI PREDSEDNIKA²⁰

Predsednik Romunije predstavlja Republiko Romunijo, skrbi za državno in teritorialno enotnost in neodvisnost. Predsednik Romunije skrbi za spoštovanje ustave in pravilno funkcioniranje državnih oblasti. Deluje kot posredovalec med državnimi oblastmi kot tudi med državo in družbo (člen 80).

VOLITVE, MANDAT IN ZAPRISEGA

Predsednika Romunije se voli²¹ na splošnih, enakih, neposrednih, tajnih in svobodnih volitvah. Kandidat, ki v prvem krogu dobi večino glasov volilcev, je izvoljen za predsednika. V primeru, da noben kandidat ne dobi večine glasov, se v drugi krog uvrstita prva dva kandidata, ki sta dobila največ glasov. Tisti kandidat, ki v drugem krogu dobi večino glasov volilcev, je izvoljen.

Nihče ne more biti več kot dvakrat zapored predsednik Romunije (člen 81).

Mandat predsednika Romunije traja pet let²² in se prične z dnem, ko predsednik svečano priseže in traja do zaprisege naslednjega predsednika. Mandat predsednika se lahko podaljša z organskim zakonom, v primeru vojne ali nesreče (člen 83).

Izvolitev predsednika Romunije razglasi Ustavno sodišče. Kandidat, ki je bil razglašen za predsednika Romunije, svečano zapriseže na skupni seji obeh domov parlamenta (člen 82).

---

²⁰ www.oefre.unibe.ch/law/icl/ro00000_.html (22. 03. 2005)

²¹ Kandidata za predsednika Romunije lahko predlaga politična stranka, lahko pa tudi kandidat za predsednika nastopa kot neodvisni kandidat. Vsak, ki kandidira za predsednika, mora zbrati 300.000 podpisov (Pralong, 2003: 477).

²² Mandat predsednika Romunije se je podaljšal iz štirih na pet let. To je bilo sprejeto z amandmajem septembra 2003. Septembra 2004 je bil izvoljen Trian Basescu, njegov mandat bo trajal 5 let.

NADOMEŠČANJE PREDSEDNIKA

V času dopusta, odstopa ali kratkotrajne nesposobnosti opravljanja svojih dolžnosti predsednika Romunije začasno nadomešča Predsednik Senata ali Predsednik Poslanske zbornice. V času nadomeščanja se ne smejo izvajati njegove pristojnosti²³ (člen 97).

V primeru trajne nesposobnosti opravljanja dolžnosti, odstavitve predsednika ali smrti mora vlada v roku 3 mesecev razpisati volitve za novega predsednika Romunije (člen 96).

FUNKCIJE PREDSEDNIKA

Predsednik Romunije:

- podeljuje odlikovanja, priznanja
- podeljuje državne čine generalom in admiralom,
- opravlja sestanke z javnimi uradi, kar je določeno z zakonom,
- odloča o pomilostitvah (člen 94).

ODNOS MED PREDSEDNIKOM IN VLADO

Predsednik Romunije imenuje kandidata za predsednika vlade in imenuje vlado. Parlament glasuje o zaupnici vladi. Predsednik Romunije imenuje in razrešuje člane vlade na predlog predsednika vlade (člen 85).

Predsednik Romunije se z vlado lahko posvetuje o pomembnih zadevah (člen 86). Predsednik Romunije lahko sodeluje na sejah vlade, ko se razpravlja o zadevah nacionalnega interesa s poudarkom na zunanji politiki, o obrambi države in zagotavljanju javnega reda. Na zahtevo ministrskega predsednika lahko razpravlja tudi o ostalih zadevah.

Predsednik Romunije predseduje sejam vlade, na katerih sodeluje (člen 87). Če se zaupnice vladi ne izglasuje v roku 60 dni, predsednik Romunije lahko razpusti Parlament. To stori po

---

²³ Pristojnosti se nanašajo na 88., 89. in 90. člen ustave.

opravljenih pogovorih s predsednikoma obeh domov in s predsedniki poslanskih skupin. V istem letu je parlament lahko razpuščen samo enkrat.

Parlament ne more biti razpuščen v zadnjih 6 mesecih predsednikovega mandata ali v času neposredne ogroženosti države (člen 89).

Predsednik Romunije lahko po posvetovanju s Parlamentom z referendumskim vprašanjem zahteva od državljanov, da izrazijo svoje mnenje o zadevah nacionalnega interesa (člen 90).

PRESEDNIK, OBRAMBA IN VOJNO STANJE

Predsednik Romunije je vrhovni poveljnik oboroženih sil in predseduje Vrhovnemu svetu državne obrambe. Predsednik lahko z dovoljenjem Parlamenta odloča o delni ali splošni mobilizaciji oboroženih sil. V izrednih razmerah lahko predsednik to stori brez dovoljenja parlamenta, a v roku 5 dni mora biti njegov predlog potrjen s strani parlamenta. V primeru vojne agresije na državo predsednik Romunije prevzame odgovornost za ukrepe za prenehanje agresije na državo in o tem obvesti parlament. Če parlament ne more zasedati, lahko v prvih 24 urah napada na državo odločitev predsednika velja brez obveščanja parlamenta (člen 92).

Predsednik Romunije v skladu z zakonom razglasi stanje nevarnosti v državi ali samo v delu države in zahteva odobritev Parlamenta za sprejetje ukrepov v roku 5 dni. Če parlament ne more zasedati, je zahteva predsednika razglašena v 48 urah *de iure* in velja za celo državo (člen 93).

ODGOVORNOST, IMUNITETA IN NEZDRUŽLJIVOST FUNKCIJE

V času predsednikovanja predsednik Romunije ne sme biti član nobene politične stranke in ne sme opravljati nobene javne ali profesionalne funkcije.

Predsednik Romunije uživa imuniteto. Postopek za ugotavljanje odgovornosti predsednika Romunije lahko sprožita oba domova parlamenta z 2/3 večino predstavnikov obeh domov. O odgovornosti odloča vrhovno sodišče v skladu z zakonom. Predsednik Romunije je odstavljen s svojega položaja z dnem, ko vrhovno sodišče določi kazen (člen 84).

V primeru hujših kršitev predsednika Romunije je predsednik Romunije lahko odstavljen s položaja, na skupni seji obeh Domov parlamenta in po opravljenih posvetovanjih z Ustavnim sodiščem. Predlog za odstavitev predsednika Romunije lahko predlaga najmanj 1/3 poslancev in senatorjev. Če je predlog sprejet, se v 30 dneh skliče referendum o odstitvi predsednika (člen 95).

PRESEDNIK, POGODBE IN DIPLOMACIJA

Predsednik Romunije v imenu Romunije in s pogajanja z vlado sklepa mednarodne pogodbe in jih predloži Parlamentu, ki jih mora ratificirati v roku 60 dni. Predsednik Romunije na predlog vlade pooblašča in odpoklicuje diplomatske poslanike Romunije in potrjuje ustanavljanje, zapiranje in spremembe diplomatskih misij (člen 91).

Predsednik Romunije izdaja odredbe, ki so objavljene v Uradnem listu Romunije.

Odredbe izdane s strani predsednika Romunije, ki so opredeljene v členu 91., 92., 93. in 94., morajo biti soprodpisane²⁴ s strani predsednika vlade (člen 99).

Predsednik Romunije ima še naslednja pooblastila, ki so zapisana v ustavi:

- Predsednik Romunije skliče prvo zasedanje Parlamenta, v roku 20 dni po volitvah (člen 60),
- na skupni seji obeh domov parlamenta se imenuje, na zahtevo predsednika Romunije, direktorja obveščevalne službe (Ustava, 1991: člen 62),
- predsednik Romunije lahko skliče izredno sejo Parlamenta (člen 63),
- Predsednik Romunije ima 20 dni časa, da razglasi zakon. Pred razglasitvijo zakona lahko predsednik Romunije zakon vrne v Parlament na ponovno obravnavo in to lahko stori le enkrat. Če predsednik Romunije zakon vrne v ponovno obravnavo, mora biti ta sprejet v 10 dneh od vrnitve v ponovno obravnavo v Parlament (člen 77).

---

²⁴ Predsednik Romunije ne potrebuje soprodpisa predsednika Vlade za pooblašcanje predstavnikov diplomatskih misij tujih držav in za dogovarjanje sestankov z javnimi uradi.

4.3 VLADA ROMUNIJE

Vlada, ki je s svojim programom potrjena s strani parlamenta, zagotavlja izvajanje notranje in zunanje politike Romunije. Vlada skrbi za redno delovanje celotne javne uprave.

Vlado sestavljajo predsednik vlade, ministri in ostali člani določeni z zakonom (Ustava, 1991: člen 101).

IMENOVANJE, SESTAVA IN MANDAT VLADE

Predsednik Romunije imenuje kandidata za predsednika vlade po opravljenih konzultacijah s stranko, ki v Parlamentu dobi največ glasov oziroma s strankami, ki tvorijo večino.

Kandidat za predsednika vlade mora 10 dni po svojem imenovanju zahtevati v Parlamentu glasovanje o zaupnici vladi in njenem programu. Parlament izglasuje zaupnico z večino glasov obeh domov na skupni seji (člen 102).

Predsednik vlade, ministri in ostali člani vlade, posamezno svečano zaprisežejo pred predsednikom Romunije, kot je določeno z 82. členom ustave.

Posamezni ali kolektivni mandat vlade začne veljati od dneva zaprisege (člen 103).

Članstvo v Vladi se lahko konča zaradi odstopa, odvzema volilne pravice ali državljanstva, nezdržljivosti funkcije, smrti ali v drugem primeru, ki je določen z zakonom (člen 105).

Mandat vlade traja do proglatitve novih splošnih parlamentarnih volitev. V tem času vlada opravlja posle, vezane na upravljanje javne administracije. Vlada je odpoklicana na dan, ko parlament izglasuje nezaupnico ali če je predsednik vlade v situaciji, ki jo predpisuje 105. člen Ustave, ali če ne more izvrševati svoje funkcije več kot 45 dni (člen 109).

NEZDRUŽLJIVOST FUNKCIJ, ODGOVORNOST, IMPEACHMENT VLADE

Članstvo v vladi je nezdržljivo z opravljanjem kakršnekoli druge javne službe, razen, če je član vlade poslanec ali senator v Parlamentu. Funkcija člana vlade je nezdržljiva z opravljanjem kakršnekoli profesionalne funkcije (člen 104).

Vlada je politično odgovorna Parlamentu. Vsak član vlade je posamezno in kolektivno z drugimi člani odgovoren za delovanje in sprejemanje odločitev vlade (člen 108).

INTERPELACIJA IN ZAUPNICA VLADI

Vlada in vsak njen posamezni član morajo odgovarjati na vprašanja in interpelacije poslancev in senatorjev (člen 111).

Poslanska zbornica in senat lahko na skupni seji z večinskim glasovanjem izglasujeta nezaupnico vladi.

Predlog za nezaupnico vladi mora predlagati vsaj ena četrtina vseh poslancev in senatorjev. Na datum njene vložitve morajo o tem obvestiti vlado.

O nezaupnici vladi se razpravlja tri dni po njeni predstavitvi na skupni seji obeh domov. Če nezaupnice vladi ne izglasujejo, poslanci in senatorji, ki so jo podpisali, ne smejo predložiti še ene med isto sejo, razen v primeru, če vlada prevzame odgovornost v skladu s 113. členom (člen 112).

4.4 BISTVENE ZNAČILNOSTI REZMERIJ V ROMUNSKEM POLITIČNEM SISTEMU

Nosilec izvršilne oblasti v Romuniji je vlada, s poudarjeno vlogo predsednika Romunije. Predsednik Romunije je izvoljen neposredno s strani ljudstva, njegov mandat traja 5 let in predstavlja in zastopa Romunijo ter ne sme biti član nobene politične stranke. Imenuje in razrešuje predsednika vlade na podlagi konstalacije sil, ki nastanejo po parlamentarnih volitvah. Na predlog predsednika vlade imenuje in razrešuje ostale člane vlade. V primeru, da sodeluje na sejah vlade, tem tudi predseduje. S sopodpisom s predsednikom vlade odloča o vseh najpomembnejših zadevah. Te zadeve se nanašajo na sprejemanje mednarodnih pogodb, pooblašanje diplomatskih poslanikov, razglašanje vojnega in ogroženega stanja države, podelitev odlikovanj, činov in pomilostitev.

Predsednik Romunije je vrhovni poveljnik oboroženih sil in predsednik Vrhovnega sveta državne obrambe in imenuje direktorja obveščevalno-varnostne službe in pri tem ne potrebuje sopodpisa predsednika vlade.

Glavne kritike, ki se nanašajo na romunski politični sistem, so, da ima predsednik republike prevelika pooblastila in pristojnosti oziroma obstaja nejasnost o dejanskem nosilcu izvršilne oblasti (Pralong, 2003: 487).

V času sprejemanja romunske ustave leta 1991 so se takratne kritike s strani opozicije nanašale na ne dovolj eksplicitno izraženo načelo delitve oblasti. Da predsednik, čeprav z odobritvijo parlamenta imenuje direktorja varnostno-obveščevalne službe, da je vrhovni poveljnik oboroženih sil in predsednik sveta za nacionalno varnost, da lahko razglašajo vojno stanje, da predsednik, kljub temu, da je nad strankarsko politiko, imenuje predsednika vlade (Weiner, 1997).

Po eni strani ima predsednik Romunije ustavna pooblastila, kakršna zasledimo tudi v nekaterih drugih novih demokracijah vzhodne Evrope (neposredne volitve predsednika države, sopodpis s predsednikom vlade o pomembnejših zadevah), na drugi strani pa mu določene pristojnosti dopuščajo, da izvaja kontrolo nad državno politiko. Kot je zapisano v raziskavi »Nation in Transit« iz leta 2003, je Romunija polpredsedniška republika, v kateri je vlada nosilka izvršilne oblasti, vendar, čeprav ima predsednik samo formalne pristojnosti nad nacionalno-varnostno in zunanjo politiko, ima predsednik Romunije kontrolo nad

obveščevalnimi in drugimi službami državne varnosti. Zaradi velikega vpliva nekdanjega tiranstva so sedanja predsednikova pooblastila teoretično zares pomembna. Rezultat te nejasnosti pri delitvi med vladno in predsednikovo oblastjo oblikuje probleme, ki bi morali biti rešeni z ustavno revizijo (Pralong, 2003: 487).

Dejansko stanje v Romuniji po prvih parlamentarnih volitvah leta 1990 je zaznamovano z delovanjem bivših komunistov na oblasti. To obdobje je trajalo vse do leta 1996, ko so se v Romuniji začele dejanske demokratične spremembe. Ion Iliescu,²⁵ predsednik Romunije od leta 1990 do 1996, je podobno kot Slobodan Milošević v Srbiji, Algirdas Brazauskas v Litvi ali Kiro Gligorov v Makedoniji bil populistično-leninističen voditelj. Iliescu je kazal ostanke avtoritarnega obnašanja, odpor do proste trgovine, ter se navezoval na egalitarne vrednote socializma (Tismeneanu, 1998: 406, 408). Romunija je bila do volitev leta 1996 šibka demokracija z močnim predsedniškim aparatom, z razcepljeno opozicijo in šibko civilno družbo. Vloga parlamenta se je zmanjševala, vladni dekreti so usmerjali državo.

Bolj kot v kateri drugi državi so post - komunistične varnostno-obveščevalne službe lahko vplivale na politične procese; zbirale so informacije o določenih političnih osebah, o policijskih tajnih dokumentih in nadzirale novinarstvo in ostale, ki so kritizirali Iliescov režim (Tismaneanu, 1998: 408).

Novembra leta 1996 so bile v Romuniji tretje parlamentarne in predsedniške volitve. Te volitve so bile odločilne, označile so prvo spremembo na oblasti od padca komunizma. Spremembe v vodstvu so bile bistvene, na oblast so prišli zagovorniki reform, ki so bili prvih šest let izključeni iz oblasti (Crowther, 1998: 316-317). To je bila prva zmaga desnih strank, ki so bile od leta 1990 v opoziciji in so delovale zelo šibko.

Leta 1996 je romunski predsednik postal Emil Constantinescu,²⁶ ki je zmagal v drugem krogu volitev in premagal Iliesca. Predsednik Vlade je postal Victor Ciorbea do leta 1998, nato

---

²⁵ Ion Iliescu, prvi predsednik Romunije po letu 1990, »je maja 1990 zmagal z veliko večino. Iliescu je bil najbolj viden član bivše komunistične nomenklature in je imel vodilno vlogo v narodni osvobodilni fronti. Član komunistične partije je postal leta 1953 in bil njen član vse do leta 1984. Na prvih predsedniških volitvah maja 1990 si je zmago zagotovil s 85 % glasov ljudstva in tako postal formalno in *de facto* vodilna politična figura v post - Ceasescuvem času (Nelson, 1991: 200-201).

²⁶ V prvem krogu predsedniških volitev leta 1996, ki so potekale istočasno kot parlamentarne volitve, je Ion Iliescu zmagal v prvem krogu z 32,2 % glasov. To je predstavljalo pomembno upadanje Iliesca v primerjavi z

Radu Vasile in od leta 1999 – 2000 Mugur Isarescu.²⁷ Od padca Ceausesca leta 1989 so desno usmerjene stranke, ki jih je predstavljala koalicija strank, znana pod imenom Demokratična konvencija, bile na oblasti samo 4 leta (1996 do 2000) (Pralong, 2003: 478).

Novembra leta 2000 so bile naslednje predsedniške in parlamentarne volitve. Na parlamentarnih volitvah je zmagala Socialno-demokratične stranka,²⁸ na predsedniških pa zopet Ion Iliescu. Iliescu je premagal ultranacionalista Vadima Tudorja stranke Velike Romunije s 66,7% vseh glasov (Pralong, 2003: 479). Predsednik vlade je postal Adrian Nastase.

Zadnje predsedniške in parlamentarne volitve so bile 28. novembra leta 2004. Predsednik Romunije je danes Trian Basescu, ki je v drugem krogu 16. decembra leta 2004 premagal Adriana Nastaseja. Trian Basescu je bil od leta 2000 do leta 2004 župan Bukarešte in znan kot vodja demokratične stranke. Čeprav je Basescu zelo odkrit, zaupljiv in populističen, stranki, katere je bil vodja, primanjkuje prava strategija, močni lokalni voditelji, glasovi v parlamentu in sposobnost boljše volilne kampanje (Pralong, 2003: 478).

Predsednik romunske vlade je danes Constantin Anton Popescu, ki je ustanovitelj in predsednik Romunske liberalne stranke. Romunska vlada je sestavljena iz predsednika vlade in 15 ministrov:²⁹

---

letom 1992, ko je v prvem krogu zbral 47,2 % glasov. Drugo mesto po številu glasov je leta 1996 zasedel Emil Constantinescu, čigar glasovi so ravno tako upadli od leta 1992 od 31,2 % do 28,2 %.

Drugi krog volitev je potekal 17. novembra, v katerem je prepričljivo zmagal Emil Constantinescu. Dosegel je 54,4 % vseh glasov. Na parlamentarnih volitvah je zmagala Demokratična konvencija Romunije, katere član je bil tudi Constantinescu. DKR je bila koalicija več strank in je zmagala s 30,2 % glasov (Crowther, 1998: 319)

²⁷ www.oefre.unibe.ch/law/icl/ro_indx.html (07.06.2005)

²⁸ Socialno demokratična stranka je bivša Nacionalna osvobodilna fronta, ki se je v deseri letih večkrat preimenovala in danes nosi ime Socialno-demokratična stranka.

²⁹ www.guv.ro/engleza/guvernul/afis-ministere.php (23. 04. 2006)

5. ČEŠKA

Češka je srednjeevropska država, glavno mesto je Praga. Na Češkem živi 10,2 milijona prebivalcev. Od tega jih je 90,4 % Čehov, 3,7 % Moravcev, 1,9 % Slovakov in 4 % ostalih.³⁰ BDP je leta 2005 znašal 199,4 milijard ameriških dolarjev, BDP na prebivalca pa 19.500 ameriških dolarjev.³¹

Češka je parlamentarna demokracija. Zakonodajno vejo oblasti predstavlja dvodomni Parlament (Senat in Predstavniški dom). Nosilec izvršilne veje je vlada, katere predsednik je Jiri Parubek. Sodno oblast predstavlja Ustavno in Vrhovno sodišče. Predsednik Češke je Vaclav Klaus.

Češka je samostojna država od leta 1993, ko se je federacija Čehoslovaška po mirni poti ločila na dve državi, Češko in Slovaško. Češka je danes znana kot ena izmed uspešnejših parlamentarnih demokracij srednje in vzhodne Evrope. Od leta 2004 je članica Evropske unije in od leta 2003 zveze NATO.

Tako kot vse ostale vzhodnoevropske države, se je tudi Čehoslovaška spopadla s svojo komunistično tradicijo in jo z žametno revolucijo leta 1989 tudi končala. Čehoslovaška je več kot 40 let bila pod direktnim vodstvom Sovjetske zveze. Vse prejšnje ustave so jo opredeljevale kot sovjetski tip države. Najpomembnejša ustava je bila sprejeta leta 1960, ki je določala, da Čehoslovaška neposredno spada pod Sovjetsko zvezo in s tem postala »socialistična republika« (Maddex, 1996: 59-60). Čehoslovaška je z žametno revolucijo konec leta 1989 končala obdobje pod pokroviteljstvom Sovjetske zveze in stopila v tranzicijsko obdobje.

Češka se je z ustavo, ki je začela veljati 1. 1. 1993, opredelila za večstrankarski parlamentarni sistem, s posredno voljenim predsednikom države in ravnotežjem vseh treh vej oblasti. Ta ustava, ki temelji na tradiciji Čehoslovaške izpred 2. svetovne vojne, zagotavlja parlamentarni politični sistem, v katerem ima predsednik države omejena in protokolarna pooblastila. Ravno tako so elementi demokratičnega vladanja in tržne ekonomije postali institucionalizirani (Weiss, 2003: 217).

³⁰ <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ez.html> (21.04.2006)

³¹ <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ez.html> (08.09.2006)

5.1 VLOGA IN POLOŽAJ PREDSEDNIKA

Današnji položaj predsednika Češke določa ustava iz leta 1993. Čeprav je bilo veliko ukrepov in določb spremenjenih v prvem letu in pol po padcu komunističnega režima, so določbe, ki opredeljujejo položaj češkega predsednika, ostale nespremenjene. Po tej ustavi so bile predsednikove funkcije formalno omejene.

Prejšnja čehoslovaška ustava iz leta 1960 je predsedniku določala, da je imenoval in razreševal predsednika vlade in ostale člane vlade. Podeljeval je pomilostitve. Predsednik je deloval kot šef države in je bil zadolžen za predstavljanje svoje države. Imel je pravico za sklic novih volitev in bil na čelu oboroženih sil. Dodatna pooblastila predsednika so bila tudi, da je lahko vplival na zakonodajo, čeprav ni imel pristojnosti za vrnitev zakonov v parlament (pravica odločilnega veta). Predsednik je bil izvoljen posredno s strani parlamenta za dobo petih let in ni bil šef izvršilne veje oblasti (Wolchik, 1997: 169).

Pristojnosti predsednika v tej ustavi niso bila jasno opredeljena. V času komunističnega obdobja to ni predstavljalo problema, ker so bili predsednik, vlada in zakonodaja direktno podrejeni vodstvu komunistične partije (ibid. 1997).

Za današnji položaj in vlogo predsednika Češke je pomemben njen prvi predsednik in svetovno znani pisatelj Vaclav Havel. Od 29. decembra 1989 je bil predsednik Čehoslovaške, kasneje, leta 1993 pa je postal predsednik Češke. Havel je prvič postal javno viden v šestdesetih letih prejšnjega stoletja kot avtor številnih uspešnih političnih satir. Kot ustanovitelj »Listine 77« in ključni član »Odbora za obrambo nepravilno preganjanih« v sedemdesetih in osemdesetih letih je bil večkrat zaprt zaradi svojih aktivnosti v komunističnem režimu. Njegovo javno angažiranje v prodemokratskih demonstracijah v letih 1988-89 je pripeljalo do tega, da je postal vodilna figura v »državljskem forumu« v novembrski revoluciji (Wightman in Rutland, 1991: 54).

Havel je imel tako sam velik vpliv na izoblikovanje predsedniškega položaja na Češkem. V predsedniški urad je vrnil ugled in avtoriteto, kar ni uspelo nobenemu drugemu političnemu voditelju v državi (Wolchik, 1997: 172).

5.2 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA ČEŠKE

Današnje ustavne pristojnosti in pooblastila češkega predsednika so naslednje:

SPLOŠNE PRISTOJNOSTI PREDSEDNIKA³²

Predsednik republike je šef države.

Predsednik je izvoljen v parlamentu, na skupnem zasedanju obeh domov (Poslanske zbornice in Senata) (člen 54).

VOLITVE, MANDAT IN IMENOVANJE PREDSEDNIKA

Volitve za predsednika republike potekajo v zadnjih 30 dneh prejšnjega vršilca dolžnosti predsednika republike (člen 56).

Mandat predsednika republike je pet let in se prične na dan, ko predsednik svečano zapriseže (člen 55).

Nihče ne more biti več kot dvakrat zaporedoma predsednik republike (člen 57).

Predsednika republike lahko predlaga najmanj 10 poslancev Poslanske zbornice ali 10 senatorjev v Senatu.³³ Kandidat, ki dobi absolutno večino glasov poslancev in absolutno večino glasov senatorjev, je izvoljen za predsednika republike. Če noben kandidat ne dobi absolutne večine poslancev in večine glasov senatorjev, se volitve ponovijo v roku 14 dni. Kandidat, ki dobi največ glasov v Poslanski zbornici in kandidat, ki dobi največ glasov v Senatu, se uvrstita v drugi krog volitev. Če več kandidatov dobi enako število glasov v Poslanski zbornici ali več kandidatov dobi enako število glasov v Senatu, se skupaj seštejejo glasovi obeh domov, in v drugi krog se uvrsti kandidat, ki je dobil večje število glasov obeh domov. Kandidat, ki dobi absolutno večino prisotnih poslancev in absolutno večino prisotnih senatorjev, je izvoljen za predsednika republike. Če predsednik republike ni izvoljen v

---

³² http://www.eofre.unibe.ch/law/icl/ez00000_.html (22. 03. 2005)

³³ Ker je bil zgornji dom parlamenta – Senat, ustanovljen šele z ustavo leta 1993, je bila pred tem Poslanska zbornica tista, ki je volila predsednika države (Wolchik 1997: 170-171).

drugem krogu, se tretji krog volitev izvrši v roku 14 dni. Če predsednik republike ni izvoljen v tretjem krogu, se razpišejo nove volitve (člen 58).

FUNKCIJE PREDSEDNIKA

Predsednik republike ima naslednje funkcije (function):

- imenuje in razrešuje predsednika vlade in ostale člane vlade, sprejema odstop članov vlade, razpusti vlado in sprejme njen odstop,
- sklicuje zasedanja Poslanske zbornice,
- razpusti Poslansko zbornico,
- ko predsednik sprejme odstop vlade ali jo sam razpusti, zadolži to vlado, da samo začasno opravlja svoje funkcije, do imenovanja nove vlade,
- imenuje sodnike, predsednika in namestnika Ustavnega sodišča,
- podeljuje pomilostitve in zmanjšuje kazni kazenskega sodišča, odredi, da se določen kazenski postopek ne izvrši, če pa se, lahko zahteva njegovo prekinitev in izbriše kazen,
- imenuje predsednika in namestnika Vrhovnega sodišča,
- ima pravico vrniti zakon v Parlament, z izjemo ustavnih zakonov,
- podpisuje zakone,
- imenuje predsednika in podpredsednika Vrhovno-nadzornega urada,
- imenuje člane Sveta Nacionalne češke banke (člen 62).

Predsednik republike ima naslednja pooblastila (powers):

- predstavlja državo v zunanjih zadevah,
- ratificira mednarodne pogodbe; ratifikacijo mednarodne pogodbe lahko preda vladi. Če preda ratifikacijo posameznemu članu vlade, to lahko stori samo z odobritvijo vlade,
- je poveljnik oboroženih sil,
- sprejema državne voditelje diplomatskih misij,
- pooblašča in odpoklicuje predstavnike diplomatskih misij,
- razpisuje volitve za Poslansko zbornico in Senat,
- imenuje in povišuje generale,
- podeljuje državna odlikovanja ali pooblasti drugo telo, da podeli odlikovanje,
- imenuje sodnike,

- ima pravico podeliti pomilostitev, (člen 63).

Pooblastila predsednika republike, ki so opredeljena v 63. členu, zahtevajo sopodpis predsednika vlade ali člana vlade, ki ga pooblasti predsednik vlade. Vlada je odgovorna za dejanja (decisions) predsednika republike, zato se zahteva sopodpis predsednika vlade ali člana vlade, ki je pooblaščen s strani predsednika vlade (člen 63).

Predsednik republike ima pravico, da sodeluje na zasedanju obeh domov parlamenta, na parlamentarnih odborih in komisijah. Kadarkoli zahteva, lahko dobi besedo v parlamentu. Predsednik republike ima pravico sodelovati na sejah vlade, lahko zahteva poročila od vlade ali njenih članov in razpravlja z vlado in njenimi člani o zadevah, ki so v pristojnosti vlade (Ustava, 1993: člen 64).

NADOMEŠČANJE PREDSEDNIKA

V primeru, ko novi predsednik še ni izvoljen ali ni svečano zaprisegel ali ko parlament odloči, da je predsednik nesposoben opravljati svojo funkcijo, se vsa pooblastila predsednika države, prenesejo na predsednika vlade.

Pristojnosti in pooblastila predsednika republike, določena v 62. členu, pa se prenesejo na predsednika Poslanske zbornice. Če je v tem času predsednik Poslanske zbornice razrešen, pooblastila in pristojnosti predsednika republike prevzame predsednik Senata (člen 66).

IMUNITETA PREDSEDNIKA

Predsednik republike ne more biti priprt, ne more biti v kazenskemu postopku, ali biti ovaden za kazenski ali upraven prekršek.

Predsednik republike je lahko kaznovan z ustavno obtožbo za vele izdajstvo pred Ustavnim sodiščem, na podlagi obtožbe Senata. Predsednik republike je kaznovan z odvzemom položaja (člen 65).

5.3 VLADA REPUBLIKE ČEŠKE

Vlada je vrhovno telo izvršilne oblasti. Vlado sestavljajo predsednik vlade, namestnik predsednika vlade in ministri (člen 67).

Predsednik vlade organizira delo vlade, sklicuje njena zasedanja in izvršuje, ki so mu zaupana s strani Ustave in ostalih zakonov (člen 77).

IMENOVANJE IN MANDAT VLADE

Vlada je odgovorna Poslanski zbornici. Predsednik republike imenuje predsednika vlade in na njegov predlog imenuje še ostale člane vlade in jim podeli v opravljanje ministrstva in ostala telesa.

Vlada mora nastopiti pred Poslansko zbornico v 30 dneh od dneva imenovanja in zahtevati glasovanje o zaupnici. Če se vladi ne izglasuje zaupnice v Poslanski zbornici, se postopek glasovanja ponovi. Če se vladi tudi v ponovljenem postopku ne izglasuje zaupnice, potem mora Predsednik republike na predlog predsednika Poslanske zbornice imenovati predsednika vlade.

V vseh ostalih primerih predsednik republike na predlog predsednika vlade imenuje in razrešuje ostale člane vlade in jim poveri v opravljanje ministrstva in ostala telesa (člen 68).

NEZDRUŽLJIVOST FUNKCIJE

Član vlade ne sme opravljati nobene druge dejavnosti, ki je v nasprotju z izvrševanjem njegove funkcije. Podrobnosti so opredeljene v Zakonu (člen 70).

GLASOVANJE O NEZUPNICI IN ODPOVED VLADE

Vlada lahko zahteva glasovanje o zaupnici v Poslanski zbornici (člen 71). Poslanska zbornica lahko glasuje o nezaupnici vladi, če to predlaga najmanj 50 poslancev. Nezaupnica je izglasovana, če zanjo glasuje več kot polovica poslancev (člen 72).

Predsednik vlade ponudi svoj odstop predsedniku republike, ostali člani vlade ponudijo svoj odstop skozi predsednika vlade. Vlada odstopi, če ji Poslanska zbornica izglasuje nezaupnico ali ne izglasuje zaupnice (člen 73).

ODLOČITVE IN UREDITEV VLADE

Vlada deluje kolektivno. Resolucije vlade so izglasovane na podlagi absolutne večine vseh njenih članov (člen 76). Ministrstva in ostala upravna telesa, ki so ustanovljena v okviru vlade, imajo pristojnosti, ki so določene z zakonom.

5.4 BISTVENE ZNAČILNOSTI RAZMERIC V ČEŠKEM POLITIČNEM SISTEMU

Na Češkem je nosilec izvršilne oblasti vlada, kar je zapisano v 67. členu ustave. Sestavljena je iz predsednika vlade, podpredsednikov in ministrov, izvršilne funkcije opravlja kot kolektivno telo.

Predsednik Češke kot šef države predstavlja državo. Izvoljen je za dobo petih let z večino vseh glasov obeh domov parlamenta. Je vrhovni poveljnik oboroženih sil, imenuje in razrešuje predsednika vlade in ostale člane vlade. Sklicuje in razrešuje spodnji dom parlamenta, imenuje sodnike, predsednika Vrhovnega sodišča in člane Sveta nacionalne banke. Kljub omejenim pooblastilom, predsedniku vseeno ostajajo pomembne funkcije, saj imenuje vlado, ambasadorje, člane Sveta Nacionalne banke in sodnike ustavnega sodišča. Določene pristojnosti predsednika zahtevajo soprodpis predsednika vlade, ali drugega člana vlade pooblaščenega za to. Te pristojnosti se nanašajo na ratifikacijo mednarodnih pogodb, zunanje zadeve države in imenovanje sodnikov in generalov.

Pristojnosti predsednika na Češkem niso odvisne samo od ustavnih pooblastil. Najpomembnejši faktorji in dogodki v primeru čehoslovaške federacije po padcu komunističnega režima in po ustanovitvi Češke leta 1993 so: vpliv tranzicije in komunistične tradicije na sestavo in delovanje ostalih institucij, kot so parlament, vlada in politične stranke. Moč, ki jo uživa predsednik, je odvisna tudi od neformalnih virov, ki jih predsednik sam posreduje in z njimi vpliva na javne razprave in na delo parlamenta in vlade (Wolchik, 1997: 171-172).

Največji vpliv na oblikovanje predsednikove vloge na Češkem je imel kar sam predsednik Vaclav Havel, ali kot pravi Wolchik, je Havel predsedniškemu uradu prispeval avtoriteto in ugled, ki ga ni dosegel noben drug politični voditelj v državi. Vse to je rezultat, da je Havel bil poznan po svoji literarni dejavnosti in njegovem opozicijskem odnosu do komunističnega režima (Wolchik 1997: 172).

Tako je Havel ostal predsednik Češke vse do leta 2003. Na prvih predsedniških volitvah leta 1993 je dobil 109 glasov v drugem krogu, leta 1998 je dobil 99 glasov obeh domov

parlamenta v drugem krogu. Leta 2003 je zmagal Vaclav Klaus v tretjem krogu volitev s 95 glasovi obeh domov parlamenta.

6. VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Skozi diplomsko nalogo sem poskušala prikazati vlogo in položaj predsednika države in vlade na Hrvaškem, v Romuniji in na Češkem. Do želenih rezultatov sem si pomagala s tremi hipotezami. Prva hipoteza se je glasila:

(H1) Demokratičen prehod in uvedba političnega pluralizma sta se v vseh treh izbranih državah različno razvijala in potekala.

V vsaki izmed treh držav je na svoj način potekalo obdobje politične demokratizacije, tranzicije in s tem vzpostavitev nove politične ureditve. Vse tri države spadajo v tretji val demokratizacije, ki se je začel sredi 70. let prejšnjega stoletja. Vsaka izmed treh izbranih držav je konec 80. let in v začetku 90. prekinila svojo avtoritarno – komunistično tradicijo bodisi po mirni ali revolucionarni poti.

Hrvaška je svojo demokratično tranzicijsko pot začela z razpadom Jugoslavije in razglasitvijo svoje neodvisnosti. Zaradi etičnih in meddržavnih sporov je Hrvaška svojo samostojnost in tranzicijsko obdobje začela z vojno ali kot pravi Kasapovičeva, se je demokratična tranzicija na Hrvaškem celo desetletje odvijala v vojnem stanju, tako na svojem teritoriju kot tudi v celi regiji, kjer se je vojna sukcesivno premikala; od kratkotrajne vojne v Sloveniji (1991), do večletne vojne na Hrvaškem (1991-1995) in v Bosni in Hercegovini (1992-1995), do vojne in intervencije NATA na Kosovem, Srbiji in Jugoslaviji (1998-1999) (Kasapović, 2000: 17).

Romunija, ki jo je val demokratizacije zajel med zadnjimi, je na najbolj brutalen in krvav način končala z diktatorstvom pod vodstvom Nikolaja Ceausesca in komunizmom. Kljub sprejetju nove demokratične ustave koncem leta 1991 in izvedbi prvih večstrankarskih volitev so oblast vodili bivši komunisti. Do resnejših demokratičnih sprememb je prišlo po parlamentarnih in predsedniških volitvah leta 1996, ko so na oblast prišli voditelji, ki so bili do takrat v opoziciji.

Češka je v okviru skupne države Čehoslovaške najbolj očitno in hitro prešla na pot k demokraciji. Z žametno revolucijo je prekinila obdobje pod vodstvom Sovjetske zveze. Leta 1989 je tako na Čehoslovaškem prišlo do odstopa komunistične oblasti in nastop

nekomunistične elite na oblasti. Leta 1993 je Češka postala samostojna država z najbolj »čistim« parlamentarnim sistemom.

Razloge za precej drugačne okoliščine politične modernizacije in demokratizacije lahko najdemo v zgodovinskih okoliščinah, kljub temu, da vse tri države spadajo v skupen okvir začetka tranzicije ali kot to opredeli Tomšič, da je treba opozoriti na opazne razlike med državami vzhodne-srednje Evrope, ki so v celoti ali delno pripadale habsburškemu imperiju oz. Avstro-Ogrski (Češka, Slovaška, Madžarska, Poljska, Slovenija) in deželami vzhodne Evrope (večina nekdanjih sovjetskih republik) in jugovzhodne Evrope (Bolgarija, Romunija, večji del nekdanje Jugoslavije). Prve so bile namreč geografsko, kulturno in institucionalno močno vezane na Zahod, medtem ko so bile druge od Zahoda relativno izolirane, kar je v veliki meri posledica dolgoletnega bivanja v okviru otomanskega imperija ali carske Rusije. Čeprav institucionalni sistem habsburške monarhije ni bil ravno zgled odprtosti in dinamičnosti, je bil vseeno bolj kompatibilen s tistim v zahodni Evropi kot pa sistem carske Rusije ali otomanske Turčije (Tomšič, 2003: 43).

Na Hrvaškem je največjo vlogo odigrala sama vojna in s tem obrambno-nacionalna politika vodilne stranke Hrvaške demokratične skupnosti. Njen predsednik Franjo Tuđman in hkrati predsednik Hrvaške je celo desetletje z vladanjem to tudi najbolj opredeljeval. Hrvaška je v času konsolidacije in oblikovanja oblasti bila zaznamovana z njenim predsednikom.

Pomemben pokazatelj tega obdobja je harmonija med predsednikom države Hrvaške in parlamentarno večino. V treh ciklikih volitev za prvi dom parlamenta (1990, 1992, 1995) je predsednikova stranka HDZ dobivala relativno večino glasov. Naslednja predpostavka za dominacijo predsednika države v političnem življenju je bila karizmatična in klientilistična narava vladajoče stranke. HDZ se ni institucionalizirala skladno z modernim tipom strank. Ta zahteva »vrednostno infuzijo« in »rutinizacijo obnašanja«. Nasproti takemu tipu stranke so se ostale stranke težko in počasi strukturirale. Politična opozicija je bila v času vladanja HDZ-ja šibka, kar je posledica maloštevilnih »zgodovinskih strank«, ki so v času komunističnega obdobja delovale v emigraciji. Dominacija predsednika se je nenazadnje kazala v strukturi samega akterja, ki je določala njegovo delovanje (Kasapović, 2000: 21-24).

Tuđmanovo obdobje se je končalo z njegovo smrtjo leta 1999 in s tem je bil konec njegovega vladanja. Na vrsto so prišle spremembe, ki so vključevale transformacijo političnega sistema in prehod novih ljudi. Hrvaška je po 10 letih neodvisnosti bolj aktivno pristopila k politični

modernizaciji in demokratizaciji. To vključuje strankarski boj na volitvah, izvoljen predsednik, ki ne pripada nobeni stranki, in nenazadnje ustavne reforme, s katerimi je Hrvaška postala parlamentarna demokracija.

V Romuniji so prva leta tranzicije zaznamovana s formiranjem bivših komunistov na oblasti. Romunija se je na začetku demokratičnega prehoda spopadla z zelo slabim gospodarstvom, ekonomijo in etičnimi problemi. Ion Iliesco je zaznamoval skoraj vseh 15 let v Romuniji. Bil je znan tako po svoji karizmi kot ustanovitelj nacionalne osvobodilne fronte, ki si je lastila zasluge za padec Ceausescovega režima. S tem si je NOF zagotovila zmago in prevzem oblasti. Tako je leta 1990 v Romuniji začasna vlada iz vrst NOF, z nizom ustavnih amandmajev ustanovila vplivno in direktno izvoljeno predsedstvo z Ionom Iliescom na čelu, ki je zmagal (ONeill, 1997: 199-200).

Češka se od obeh držav razlikuje po vstopu v tranzicijsko obdobje. Pokazatelj tega je njena zgodovinska tradicija. Češka je imela relativno dolgo tradicijo industrijskega razvoja in je veljala za eno gospodarsko najbolj razvitih dežel Avstro-Ogrske (Tomšič, 2003: 43). Češka je danes že članica Evropske unije in je od nastanka svoje državnosti leta 1993 prepoznavna po čvrstem in stabilnem političnem sistemu. Nasprotniki prejšnjega režima so delovali skoraj celotno obdobje, ko je Čehoslovaška spadala pod sovjetski primat. Zbrali so se iz vrst intelektualnih in kulturnih krogov in bili zaradi svojih aktivnosti preganjani in dostikrat zaprti. Kot največji zmagovalec iz tega obdobja je izstopil Vaclav Havel, pisatelj, kasneje prvi predsednik Čehoslovaške in še kasneje Češke in priznan s strani mednarodne skupnosti. Havel je veliko prinesel k razvoju demokracije. Vseskozi se je zavzemal za uravnotežen politični sistem, ki temelji na ravnotežju vseh treh vej oblasti, vlogo predsednika države pa je postavil kot neodvisno figuro, ki skrbi za red in za uresničevanje tega ravnotežja.

Na podlagi teh ugotovitev lahko svojo prvo hipotezo potrdim. Med vsemi tremi državami so opazne razlike v demokratičnem prehodu in v uvedbi političnega pluralizma. Hrvaška je od treh držav relativno pozno začela svoje pravo tranzicijsko obdobje. To se kaže tudi v tem, da je Hrvaška najdlje od priključitve k evropskim integracijam, sledi ji Romunija, ki je sredi 90. let začela z dokončno prekinitvijo prejšnjega sistema in bo leta 2007 postala članica EU in NATA. Češka ima obdobje k priključitvi evropskim integracijam za sabo in danes nastopa kot razvita država srednje Evrope.

Druga hipoteza se je glasila:

(H2) Institucija predsednika države se je v treh izbranih državah v času tranzicije in po uvedbi političnega pluralizma spremenila: pristojnosti in pooblastila predsednika Češke, Hrvaške in Romunije so se zmanjšale, okrepila pa se je pristojnost izvršilne oblasti – vlade.

Vse tri države so na začetku devetdesetih let sprejele svojo ustavo in v njej uredile položaj predsednika in vlade. Prva je ustavo sprejela Hrvaška 22. decembra 1990, Romunija jo je sprejela 8. decembra 1991 in Češka 1. januarja 1993. Vse tri ustave so opredelile položaj in s tem pristojnosti in pooblastila predsednika države in vlade. Ustavni položaj hrvaškega predsednika in vlade se je uresničeval skozi polpredsedniški politični sistem. To je trajalo do leta 2000, po tem pa skozi parlamentarni sistem. Ustavni položaj romunskega predsednika in vlade se izvršuje skozi parlamentarni politični sistem. Češki ustavni položaj predsednika in vlade ravno tako skozi parlamentarni sistem, ki je najbolj dosledno izpeljan.

Ustavni položaj se je najbolj spremenil hrvaškemu predsedniku in s tem tudi vladi. Leta 2000 je Hrvaška z ustavnim amandmajem spremenila polpredsedniški politični sistem v parlamentarnega. Pristojnosti in pooblastila predsednika države in vlade so po zadnjih spremembah zapisana v 4. poglavju hrvaške ustave »Delovanje državne oblasti« od 93. do 116. člena. S tem ima Hrvaška najbolj specificirane in temeljno določene funkcije predsednika države in vlade v primerjavi z Romunijo in Češko.

Romunija je v svoji ustavi v 2. in 3. poglavju opredelila pristojnosti in pooblastila predsednika države in vlade, od 80. do 114. člena. Edina sprememba, ki se je zgodila v 15. letih, je 83. člen, ki določa mandat predsednika. Ta člen se je leta 2003 spremenil in predsedniku Romunije podaljšal mandat iz štirih na pet let. Češka ustava je v 3. poglavju »Izvršilna oblast« od 54. do 97. člena opredelila pristojnosti in pooblastila predsednika in vlade.

Drugo hipotezo lahko delno potrdim, čeprav se je v vseh treh državah institucija predsednika spremenila. To se kaže v omejenih in zožanih pristojnostih predsednika posamezne države, nosilec izvršilne oblasti je vlada. Izjema je v tem primeru Hrvaška, ki je 22. 12. 1990 sprejela prvo ustavo (Božična ustava) in se v njej opredelila za polpredsedniški sistem, ki se je kasneje izkazal za precej avtoritarnega in nedemokratičnega. Danes so ustavne pristojnosti predsednika Hrvaške, Romunije in Češke zapisane v parlamentarni obliki državne oblasti, kar

pomeni, da je ravnotežje oblasti razdeljeno na izvršilno, zakonodajno in sodno vejo oblasti. Predsednik države je ločen od vseh treh vej, je politično neodgovoren in deluje kot stabilni element izvršilne veje oblasti. V vseh treh državah je vlada, kot kolektivni organ, nosilka izvršilne veje oblasti.

Tretja hipoteza se je glasila:

(H3) Češki, hrvaški in romunski predsednik se med seboj razlikujejo glede na pristojnosti in pooblastila, zapisana v ustavah, prav tako se v vsaki izmed treh držav razlikuje odnos med predsednikom države in izvršilno vejo oblasti – vlado (odnos med njima je v vsaki državi različen in specifičen).

- *Splošne pristojnosti predsednika*

Med splošne pristojnosti v vseh treh primerih spada, da predsednik predstavlja in zastopa svojo državo, da skrbi za enotnost in teritorialno celovitost svoje države. Pri češkem predsedniku so te določbe najmanj jasno izražene. V ustavi je zapisano le, da je šef države.

- *Volitve in mandat predsednika*

Pri volitvah predsednika in trajanju mandata se kažejo spremembe v treh izbranih primerih. Hrvaškega in romunskega predsednika voli ljudstvo neposredno, medtem ko se češkega predsednika voli posredno, na skupni seji obeh domov parlamenta. S tem se Češka najbolj približuje čistemu parlamentarnemu sistemu. Mandat vseh treh predsednikov traja 5 let in se ne voli v istem letu kot volitve za parlament. Romunski predsednik mandat 5 let uresničuje od leta 2004, prej je njegov mandat trajal 4 leta, kar je pomenilo, da so predsedniške in parlamentarne volitve potekale istočasno. S tem je imel predsednik neformalen vpliv na oblikovanje vlade.

- *Odnos med predsednikom države in vlado*

V vseh treh državah predsednik države imenuje in razrešuje predsednika vlade in na njegov predlog ostale člane vlade.³⁴ Hrvaška ustava to razmerje tudi najbolj natančno opredeli (98. člen je namenjen odnosu med predsednikom in vlado), v primerjavi z romunsko in češko ustavo, kjer mora predsednik države upoštevati razmerje sil, ki nastanejo po volitvah. V romunski ustavi razmerje opredeli 87. člen, tako da predsednik predlaga tistega kandidata, katerega stranka je dobila večino v parlamentu, v češki ustavi je to razmerje najmanj specifično opredeljeno, a je razumljeno, da predsednik upošteva razmerje sil po opravljenih parlamentarnih volitvah.

Hrvaški in romunski predsednik lahko predlagata sejo vlade, na kateri tudi sodelujeta. Medtem ko hrvaški predsednik skliče sejo vlade in na njej sodeluje, romunski predsednik predseduje seji vlade, na kateri sodeluje in razpravlja samo o pomembnih zadevah, ko se razpravlja o nacionalnem interesu države s poudarkom na zunanji politiki. V češki ustavi o tem razmerju ni opredeljenega člena, vlada je tista, ki skrbi za redno delovanje oblasti, brez posredovanja in sodelovanja predsednika.

- *Poveljnik obrambnih sil in vojno stanje*

Vsi trije predsedniki držav so poveljniki oboroženih sil. O vojnem stanju in stanju neposredne ogroženosti mora hrvaški predsednik sodelovati s parlamentom in vlado, romunski predsednik samo s parlamentom, češki predsednik pa z vlado. Največje pristojnosti na tem področju ima romunski predsednik, ki predseduje Vrhovnemu svetu državne obrambe in o razglašanju miru in vojne ne potrebuje sopolpisa predsednika vlade, samo dovoljenje parlamenta.

- *Impeachment in nezdružljivost funkcij*

Vsi trije predsedniki imajo imuniteto. Glede članstva v stranki ima hrvaška ustava to najbolj natančno opredeljeno, glede na to, da je pred spremembo političnega sistema v parlamentarni sistem, predsedniku države ustava dopuščala strankarsko pripadnost. Hrvaški predsednik

---

³⁴ Predsednik Hrvaške nima nikakršnih pristojnosti pri imenovanju oziroma predlaganju ministrov, medtem ko predsednik Češke na predlog predsednika vlade predlaga ministre, izvoli oziroma potrdi pa jih parlament (Krašovec in Lajh, 2002: 88).

danes ne sme biti član nobene stranke, v primeru, da je pred sprejetjem funkcije predsednika član stranke, mora iz nje izstopiti. Ravno tako ne sme opravljati nobene druge javne ali profesionalne funkcije.

Romunski predsednik ravno tako ne sme biti član nobene stranke, v češki ustavi ni členu, ki bi določal (ne)članstvo predsednika v stranki. Določeno je, da je predsednikova funkcija nezdružljiva z opravljanjem druge javne funkcije.

Vsi trije predsedniki ne morejo biti kazensko ovadeni, samo v primeru hujših kršitev in pri kršitvah ustavnih pooblastil. Proti hrvaškemu predsedniku je podana kazenska ovadba v primeru hujšega kaznivega dejanja, za katerega je predpisana kazen daljša od petih let. Kazen mu določi Ustavno sodišče. Romunskega predsednika v primeru hujših kršitev parlament z 2/3 vseh glasov parlamenta obtoži, vrhovno sodišče pa mu določi kazen.

Češkega predsednika obtoži senat, o ustavni obtožbi odloča ustavno sodišče. Češka ustava edina določa ustavno obtožbo v primeru veleizdaje.

- *Ostale funkcije predsednika*

Ostale funkcije se nanašajo na pooblastila predsednika države za imenovanje drugih na pomembne funkcije. Romunski predsednik imenuje direktorja varnostno-obveščevalne službe in za to ne potrebuje sopodpisa predsednika vlade. Češki predsednik ravno tako imenuje predsednika vrhovno-nadzornega sveta in člane sveta Nacionalne češke banke. Na tem področju je najmanj svoboden hrvaški predsednik, ker mora pri imenovanju direktorja varnostne službe upoštevati predhodno mnenje pooblaščenega odbora parlamenta in sopodpisati imenovanje s predsednikom vlade.

Med hrvaškim, romunskim in češkim predsednikom je opaznih več razlik kot podobnosti pri opredeljenih ustavnih pristojnostih. Razlike se nanašajo na volitve predsednika, na pristojnosti predsednika kot poveljnika obrambnih sil, kot tudi pri nezdružljivosti in ustavni obtožbi predsednika. Podobnosti se kažejo v splošnih pristojnostih in mandatu predsednika. Odnos med predsednikom posamezne države in med vlado je v vsaki državi poseben in specifičen. Podlaga te raznolikosti je tako sama ustava kot tudi dejansko politično stanje Hrvaške, Češke in Romunije. S temi ugotovitvami lahko tretjo hipotezo potrdim.

7. SKLEP

V vseh treh tipih ima šef države različno funkcijo, pristojnosti in vlogo. Največjo vlogo ima predsednik v predsedniškem sistemu, kjer je nosilec izvršilne oblasti, v polpredsedniškem si izvršilno oblast deli z vlado, v parlamentarnem sistemu pa predsednik opravlja večinoma samo ceremonialne funkcije.

Zastavlja se vprašanje, kakšen sistem in s tem kakšno vlogo predsednika v njem so izbrale države srednje in vzhodne Evrope v 90. letih prejšnjega stoletja. Zasledimo večinoma parlamentarni politični sistem, ki se od države do države razlikuje po ustavnih pristojnostih predsednika države (način izvolitve predsednika države). V državah s parlamentarno ureditvijo je predsednik države izvoljen posredno, v parlamentu (Madžarska, Češka, Latvija, Estonija), ali neposredno, na splošnih volitvah (Slovenija, Slovaška, Bolgarija, Makedonija) (Brezovšek, 2002: 70). Sledi polpredsedniški sistem, ki so ga nekatere države oblikovale glede na okoliščine prejšnjega sistema (Hrvaška do leta 2000). Nekatere države vzhodne Evrope pa so sicer demokratizirale svoj politični sistem, vendar je predsednik države vseeno obdržal močno vlogo v njem (Srbija in Črna Gora do leta 1999, Belorusija).

Raziskava Freedom Housa iz leta 2003 z naslovom »Nation in transit« ponuja pregled 27 držav srednje in vzhodne Evrope ter držav bivšega območja Sovjetske zveze glede na napredek in nazadovanje političnih in ekonomskih reform.

Stanje v posamezni državi so ocenjevali glede na naslednje kategorije in podkategorije:

- stopnja demokratizacije (je bila ocenjena glede na razvitost volilnega sistema, politične participacije, porast nevladnih organizacij, neodvisnost medijev, stabilnost vladnega aparata),
- vloga prava (je bila ocenjena glede na ustavno, zakonodajno in sodno ogrodje vsake države, glede na ustavne reforme, zaščito človekovih pravic, stopnjo koruptivnosti, ravnotežje med zakonodajno, izvršilno in sodno vejo oblasti). (Nations in transit, 2003).

Za vseh 27 držav v raziskavi so s pomočjo avtorjev iz posamezne države in s panelnimi skupinami akademikov sestavili lestvico za prej naštete kategorije. Ocene na lestvici so razporejene od 1 do 7, kjer 1 predstavlja najvišjo in 7 najnižjo stopnjo demokratičnega napredka. Ocene so predstavljene kot srednja vrednost, ki zajamejo celoten rezultat za stopnjo demokratizacije in vlogo prava.

Države v raziskavi so razporejene po regijah, in sicer:

- Centralna Azija

V to skupino spadajo Kazahstan (6,13), Kirgistan (5,63), Tadžikistan (5,50), Turkmenistan (6,94) in Uzbekistan (6,56). Stopnja demokratizacije je v tej skupini držav najnižja. V teh državah kljub posredovanju ameriške vojske in mednarodne pomoči še ni prišlo do politične demokratizacije. V vseh petih državah prevladuje predsedniški sistem, ki spominja na prejšnje diktatorske sisteme. Predsedniški sistem teh držav ne gre enačiti s predsedniškim sistemom, ki je značilen za ZDA, temveč so to sistemi, kjer predsednik države ne dopušča demokratičnih alternativ.

- Kavkaz

V to skupino spadajo Armenija (4,69), Azerbajdžan (5,31) in Gruzija (4,69). Tudi v tej skupini je stopnja demokratizacije nizka. Države so v raziskavi označili kot parlamentarno – predsedniške s pomembno vlogo predsednika v državi. V teh državah je gospodarstvo slabo razvito, zadolženost držav je velika, opozicijske sile niso dovolj močne.

- Zahodna Rusija

V to skupino sodijo Belorusija (6,63), Moldavija (4,38), Rusija (4,88) in Ukrajina (4,50). Belorusija je uvrščena v predsedniški sistem zaradi beloruskega avtokratičnega predsednika Aleksandra Lukašenka. Belorusija ostaja tako zadnja diktatorska država v Evropi. Vse ostale tri države v skupini so bile ocenjene bolje, politični sistem je predsedniško-parlamentarni, vendar stanje v teh državah ni primerljivo z razvojem držav srednje Evrope.

- Jugovzhodna Evropa

V to skupino spadajo Albanija (3,94), Bosna in Hercegovina (4,31), Bolgarija (3,13), Hrvaška (3,44), Makedonija (3,94), Romunija (3,25) in Srbija in Črna Gora (3,50). Vse države imajo parlamentarni sistem, razen Albanije in Romunije, ki sta uvrščeni v parlamentarno-predsedniški sistem. Zaradi napredka v tranziciji sta Romunija in Bolgarija dobili močno podporo s strani zahodnih demokracij ter povabilo za članstvo v NATU in EU.

- Srednja Evropa in države Baltika

Češka (2,0), Madžarska (1,81), Poljska (1,63), Slovaška (1,81) in Slovenija (1,75) spadajo v srednjeevropske države s parlamentarnim političnim sistemom. Vse države v tej skupini imajo visoko stopnjo demokratizacije ter so danes vse članice Evropske unije in NATA. V skupino baltiških držav spadajo Estonija (1,94), Litva (1,88) in Latvija (1,94). Tudi te

države se ponašajo z uspešno razvitim parlamentarnim sistemom, kar kaže tudi visoka dosežena stopnja demokratizacije (Schnetzer, 2003: 1-9).

V nalogi sem poskušala prikazati institucijo predsednika države v srednji in zahodni Evropi. To sem storila na primeru treh različnih držav na tem geografskem področju. Hrvaška mi je zanimiva z vidika same osebnosti predsednika Franja Tuđmana, ki je zaznamoval skoraj celo zadnje desetletje v prejšnjem stoletju in s tem potek političnih in družbenih dogodkov. Hrvaška je od treh izbranih držav najbolj korenito spremenila svojo naravo političnega sistema. Danes, po vseh spremembah, ki so bile prepotrebne za nadaljnji razvoj, se Hrvaška uvršča v sodobne evropske države parlamentarne demokracije. Parlamentarna demokracija se na Hrvaškem uveljavlja zadnjih šest let z zelo ceremonialno in protokolarno predsednika v njej. Hrvaška se s tem uvršča med zelo mlade demokracije z bogato tradicijo avtoritarnih načel. Nadaljevanje Hrvaške v tem duhu, jo uvršča v dokončno evropsko integracijo.

Romunija je ravno tako znana po svojem dolgoletnem voditelju Nikolaju Ceausescu. Za Romunijo sem se odločila preučiti iz vidika, na kakšen način je vzpostavila nov politični sistem po padcu Ceausesca. Romunija ima zaradi njega bogato komunistično zgodovino, katera je odigrala pomembno vlogo tudi po 90. letu prejšnjega stoletja. Danes ima Romunija parlamentarni politični sistem, v katerem ima vloga predsednika močnejšo simbolno konotacijo, kot na Hrvaškem in na Češkem. A kljub temu je Romunija prerasla obdobje velike diktature in se s tem uvršča v vodilno državo vzhodne Evrope.

Na Češkem so se politične in demokratične spremembe odvijale hitreje in bolj učinkovito. Z posredno izvoljenim predsednikom se Češka uvršča v močen parlamentarni sistem, kot Romunija in Hrvaška. Tudi češko politično zgodovino je zaznamovala osebnost, ki je bil v času svojega delovanja zelo miroljubno in demokratično usmerjen. Vaclav Havel je sam doprinesel velik ugled predsednikovemu položaju in s tem poskrbel, da je Češka država vzgled mnogim drugim državam na področju srednje in vzhodne Evrope.

Vse tri države so mlade in na novo nastale demokracije, kar pomeni, da bo potrebno miniti še nekaj desetletij za boljšo oceno današnjih in polpreteklih sprememb.

8. LITERATURA

KNJIGE

- Agh, Attila (1998): The politics of central Europe. Sage publications, London.
- Berglund, Sten, Hellen, Tomas in Aarebot, H. Frank (1998): The handbook of political change in eastern europe. Edward Elgar publishing, Northampton.
- Dawisha, Karen in Parrott Bruce (1997): Politics, power and the struggle for democracy in South-East Europe. Cambridge university press, Cambridge.
- Elster, Jon, Offe, Claus in Preuss, Ulrich (1998): Institutional Design in Post-communist societies. Cambridge university press, Cambridge.
- Hague, Rod in Harrop, Martin (2004): Comparative government and politics: an introduction. Pelgrave, London.
- Karatnycky, Adrain, Motyl Aleksander in Schnitzer, Amanda: Nation in transit 2003 (2003). Freedom House, Oxford.
- Kasapović, Mirjana: Hrvatska politika 1990-2000 (2001). Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Kaučič, Igor in Grad, Franc (1999): Ustavna ureditev Slovenije. Gospodarski vestnik, Ljubljana.
- Kušej, Gorazd, Pavčnik, Marijan in Perenič, Anton (1996): Uvod v pravoznanstvo. Uradni List RS, Ljubljana.
- Linz, J. Juan in Stepan, Alfred (1996): Problems of democratic transition and consolidation. The Johns Hopkins university press, Baltimore in London.
- Lijphart, Arendt (1992): Parliamentary versus presidential government. Oxford University press, Oxford.
- Maddex, Robert (1996): Constitutions of the world. Routledge, London.
- Ribičič, Ciril (2000): Podoba parlamentarnega desetletja, Ljubljana.
- Taras, Ray (1997): Postcommunist presidents. Cambridge university press, UK.
- Tomšič, Matevž (2002): Politična stabilnost v novih demokracijah. Sodobna družba, Ljubljana.
- Ustav Republike Hrvatske (kolovoz 2001), Narodne novine, Zagreb.

ČLANKI

- Kasapović, Mirjana (1993): Tranzicija in neoinstitucionalizem: primer Hrvaške, Teorija in praksa, let. 30, št.5-6, str. 511-518.
- Lajh, Damjan (2001): Komparativni vidik ustavnih izbir in proces konsolidacije demokracije v post-jugoslovanskem prostoru. V Fink-Hafner Danica, Haček Miro (ur.) Demokratični prehodi II, str. 52-77. Ljubljana: FDV
- Lajh, Damjan (2003): Vloga in položaj šefa države v socialistični Jugoslaviji in v državah, nastalih na ozemlju nekdanje Jugoslavije. V Fink-Hafner Danica, Boh Tomaž, (ur.) Predsedniške volitve 2002, str. 98-115. Ljubljana: FDV
- Nelson, Daniel (1991): Romania, v White Stephen (ur.): Handbook of Reconstruction in Eastern Europe & The Soviet Union. Longman, London, str. 183-203.
- Prunk, Janko (2002): Primerjava političnega razvoja v Sloveniji in Hrvaški 1990-2000, v Danica Fink-Hafner, Tomaž, Boh (ur.): Parlamentarne volitve 2000. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 135-161.
- Sokol, Smiljko (1991): temeljne značilnosti ureditve oblasti Republike Hrvatske po novi ustavi, Teorija in praksa, let. 28, št. 5-6, str. 607-613.
- Tomšič, Matevž (2003): Dejavniki stabilizacije demokracije v državah vzhodne in srednje Evrope, družboslovne razprave, let. XIX, št. 44, str. 35-56.
- Tomšič, Matevž (2003): Politična stabilnost kot stanje razvite demokracije, Družboslovne razprave, let. XIX, št. 42, str. 63-78.
- Weiner, Robert (1997): Democratisation in Romania, v Lavinia, Stan (ed.): Romania in transition, Ashgate, Vermont, str. 3-25.
- Wightman, Gordon in Rutland Peter (1991): Czechoslovakia, v White Stephen (ur.): Handbook of Reconstruction in Eastern Europe & The Soviet Union. Longman, London, str. 29-58.
- Žagar, Mitja (1996): Parlamenti v demokratičnem procesu: demokratizacija v Sloveniji in drugih srednje in vzhodno evropskih državah, v Slovenski parlament – izkušnje in perspektive. Slovensko politološko društvo, Ljubljana, str. 103-118

INTERNETNI VIRI

- Ustava Romunije dostopno na:
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ro00000_.html 22.03.2005
- Ustava Češke dostopno na:
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ez00000_.html 22.3.2005